

VIGILIA

1944 MÁRCIUS

TIZEDIK ÉVFOLYAM

TARTALOM:

BÓKA LÁSZLÓ: LÁZADÓ IFJÚSÁG

HENRI GUILLEMIN: CLAUDELNÉL BRANGUESBAN

BARTALIS JÁNOS: Versek

OTTÓ EMIL: Versek

THURZÓ GÁBOR: A hála

HORVÁTH IMRE: Versek

PEJACSEVICH MÁRK: Jacques

Maritain és a szabadság

VÁRKONYI NAGY BÉLA: Versek

VÉGH GYÖRGY: Versek

BENEDEK MARCELL:

Jean Giraudoux

GEROLAMO SAVONAROLA:

Versek

BIRÓ BERTALAN: Pápa a birodalmi törvényszék előtt

L Á T S Z A T É S V A L Ó S Á G

FÉNYI ANDRÁS: ERDÉLY ÖRÖKSÉGE

THURZÓ GÁBOR: SZÍNHÁZI KRÓNIKA

E L V E K É S M Ű V E K

DÉNES TIBOR: Schütz Antal: Életem. MAKAY GUSZTÁV: Birkás Endre: Levelek Oroszországból. VIDOR MIKLÓS: Rába György: Az Úr vadászata. PAKU IMRE: Kerék Mihály: A földreform útja. CS. SZ. L.: Zolnai Gyula: Északi lant.

SZERKESZTI:

POSSONYI LÁSZLÓ

VIGILIA

SZÉPIRODALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT

FELELŐS SZERKESZTŐ:
POSSONYI LÁSZLÓ

Megjelenik minden hó 1-én, évi 500 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre bel-
földön 24 P, félévre 12 pengő

Külföldön: Romániában 400 lei, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 30 P

V á l l a l a t o k n a k
évi előfizetési díj 80 pengő

Egyes szám ára 2 pengő

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII. kerület, Sándor-tér 2. szám
Telefonszám: 13-14-10. — Postatakarékpénztári csekszámla száma: 20.668

Minden cikkért szerzője felelős — **Kéziratokat nem adunk vissza**

A VIGILIA példányokint
kapható minden könyvesboltban
és az IBUSZ pavillonokban

Laptulajdonos, felelős szerkesztő és kiadó:
Dr. POSSONYI LÁSZLÓ

BÓKA LÁSZLÓ:

LÁZADÓ IFJÚSÁG

Tudomásul kell vennünk, hogy az ifjúság (az igazi ifjúság s nem mi, kiket azért nevez még ma is ifjaknak a társadalom, mert így akarja jóvátenni közönyét irántunk) teljességgel elutasítja világunkat. Tudni sem akar műveltségünkről, neveti erkölcsünket, idegenkedik ízlésünktől. Nem a rossz átlagról beszélek, mely mindig is minden műveltséget, erkölcsöt, szépségeszményt elutasított s mindenha el is fog utasítani, hanem a különbjét emlegetem, a lázadó, a fölényesen ellenszegülő ifjakat. Azokat, kiknek mutáló hangja élesen felcsattan, ha avatag nézeteinkkel találkozik, azokat, akik válogatnak, akik tudatosan elutasítanak műveltségünkből mindent, ami nem egyezik nézeteinkkel. Azaz hogy . . .

Itt előre kell bocsátanom valamit. Ha korán szürkülő halántékom s köznapi gondjaim sokasága ki is zár az ifjúság sorából, ha „van már kenyérem s borom is van“, nem vagyok irigye az ifjúságnak. Nem gyűl bennem epés harag, de nem méláz tehetlen nosztalgia sem, ha látom az ifjú farkasok tavaszi futását. Ha van, mi kikökönt gondjaimból, a remény az, mely felfigyel minden ifjú hang élős csendülésére, mely belevész minden lázas lobogású fiatal szem ragyogásába. S ha lázad a hang, ha ellenkezés gyújt tüzet a tiszta tekintetben: mintha szemem láttára hasadna meg a halál fekete kárpitja s felsütne a jövődő diadalmas napvilága. A jövődőnek, abból is a nekem legfontosabbnak, a magyar jövődőnek záloga, egyetlen záloga az, ha az ifjúság nem a kitaposott utakat választja, hanem új csapást keres s új istenek eledelére vágyik.

... Egy „azaz hogy“ -nál hagyjuk félbe. Mert sajnos nem egészen úgy van, hogy a lázadó ifjúság elutasítja nézeteinket, nem egészen úgy van, hogy válogat, nem egészen van az sem úgy, hogy neki magának vannak nézetei. Ez az ifjúság csodálatos új módját lelte meg a lázadásnak. Nem vesz tudomást az előtte jártak nézeteiről. válogatás nélkül köti meg magát egyetlen eszmekörnél. Divatos nézeteket követ, eszmeköre szűk börtön, melyből nemhogy ki nem tud szabadulni, de ki sem vágyhat, mert nem lát túl szürke falán. Ismeretlen eszmék ellen lázad ez az ifjúság s válogatatlan utasít el mindent magától, ami szókincsből, fogalomvilágából, szokásaiból hiányzik. Ugyanis...

Ismét csak félbe kell szakítanom szavaim sorát s ezáltal kínos kötelességet teljesítve: ad hominem kell argumentálnom, emlékekről kell fecsegnem. Kínos, mert hivalkodásnak hallik, s mégis kedves, mert ragyogó ifjú arcokra derül fény, ifjúságom szebb emlékei csillannak fel a feledés iszapja alól. „Honnan veszi ez?“ csattant fel öreg latin tanárom hangja, ki érzékeny fülével érezte a lázadást soraink közt. „Tanárurkérem, az Ókori Lexikon harmadik kötetében így van“ — felelt az egyik fiatal lázadó. Mert tudta, hogy van Ókori Lexikon s tudta, hogy annak csak két kötete van. Egy dolgo-

zatra emlékszem, melynek szerzője tizenhét oldalon fejtette ki, hogy Ovidius únta a hexametert, lázadó volt, újító, latin Ady. Nem volt igaza. De mikor ellentmondott az iskola hivatalos tanításának, úgy tudott latinul, hogy észrevette az Ovidius-i vers lazább szövegét, könnyebb kötését, — Vergiliushoz mérvén e valóban játékosabb, könnyebb költőt. Konok kisdíákra emlékszem, ki fellázadt az iskolai kötelező pensum ellen, nem volt hajlandó a Michael Kohlhaas kása-hegyén átrágni magát. De hogy bebizonyítsa, hogy igaza van, ugyanazon idő alatt, míg osztálytársai Kleist remekét lefordították, ő lefordította Karl Gutzkow Zur Philosophie der Geschichte-jét, Heine Harzreise-jét s reménytelenül küzdött Rilke Duinoi Elégiáival. Reál-gimnázistákról tudok, akik erényt csináltak a suta közoktatásügyi kényszerből, úgy okoskodván, hogy valóban helyes a görög nyelv száműzése a középiskolából, nem is lenne méltó hozzájuk az unalmas, megszokott Homér olvasása. Merő lázadásból Theognidost, Biont, Phocylidest, Hesiodost olvasták. Emlékszem osztályom legrosszabb matematikusára, ki óráig tudta fejtegetni, hogy milyen felesleges dolgokra tanítanak minket. Hogy borsot törjön algebra tanárunk orra alá, „A másodfokú egyenlőtlenségek és grafikus ábrázolásuk“ címen tartott előadást a természettudományi szakosztályban s elvetette közöttünk a világfelforgató Einstein és Planck eszméit, nehogy beugorjunk a fizikatanár tévtanainak. Kétkedő ifjakra emlékszem, kik Schütz Antal tanulmányaiból idéztek hittanárunk fejére s láttam egy memorandumot, melyet egy hittanórán nyújtottak át arcátlan kölykök s amely így kezdődött: „Lelki életünk a központi idegrendszeren alapszik...“. Nagyképű fiatal kamaszt látok magam előtt, ki fölényesen legyintett, ha hivatalos politikánk bármely pártállású vezérférfiát említették előtte. Hónapokig dolgozott hangyaszorgalommal, míg összeállította előadását „Az utolsó huszonöt esztendő politikai eszméi“ címen, híven ismertette mindazt, amit megvetett. Ady volt a divat? Versről-versre vitáztunk vele, lassan engedve varázsának s hozzászerettük az akkor még nem divatos Babits Mihályt, a feledett Juhász Gyulát, az eléggé nem méltatott Tóth Árpádot. Aki haragudott a francia tanárjára, az bosszúból Pierre Loti helyett Paul Valéryn gyötrődött, vagy gögösen elfordult a francia nyelvtől s olaszul vagy portugálul tanult. Heves ellenszenvemben a kollektívizmus iránt (akkor még csak egyfajta kollektívizmus volt ismeretes) végigragtam magam Marx olvashatatlanul száraz szövegein s vadásztam a Marxista kommentárok ellentmondásaira... S menyli lelkiösmeretfurdalás közt történt mindez! Hogy feszélyezett a felnőttek, a maradiak képzelt fölénye! Milyen műveletleneknek tartottuk titkon magunkat! Milyen rettenetes próbáknak vetettük alá műveltségünket, új erkölcsünket, újmódi ízlésünket! Biztosak voltunk abban, hogy apáinknak, tanárainknak nincs igazuk, de örökké feszélyezett készültségünk s mindent elköveltünk, hogy teljes tudásuk birtokosai lehessünk, hogy

minden érvük eleve kezünkben legyen. Hogy „birtokon belül“ lázadhassunk.

Egy „ugyanis“-nál öltöttem egyik szavam a másikba. Ugyanis ezek a mai lázadó ifjak csak a tömegek lázadásához csatlakoznak. Súlyos műveletlenségük okán. Elvetik a nyugateurópai keresztény kultúrát, anélkül, hogy ismernék s elfogadják a keleti kultúrát, anélkül, hogy azt ismernék. Elvetik a kultúrát magát, legyen az bármilyen s elfogadják helyette a mítoszt s annak a folklorban tükröződő visszfényét, anélkül, hogy a multat s anélkül, hogy a népet ismernék. Elvetik az egyéni felelősség erkölcsét s elfogadják a tömeg szükségletének imperativuszát. Mindkettőt felelőtlenül. Felesküsznek Erdélyi József-re, annak franciás műveltsége nélkül, kikiáltják a Duna jegén Sinka Istvánt nagy költőnek, anélkül, hogy valaha Keats, Vörösmarty művébe elmélyedtek volna. Nemesak tertium comparationis, az összehasonlítás *másodika* is hiányzik döntéseikből. Megvetik Márait, olvasatlanul, Ady mellett döntenek Babits ismerete nélkül. A saját hőseiket sem ismerik. Megrendített, mikor vallatóra fogtam a minap egy fiatalembert és kiviláglott, hogy a korszerű világnézeti irodalomból, melynek épp úgy megvannak az alapvetései, mint minden világnézetnek, ő csak egy magyar időszaki sajtótermék nem éppen következetes és alapos ismertetéseit olvasta.

Micsoda lázadás ez? Mely az ellenvéleményt nem meri meghallgatni! Nem is kíváncsi rá! Milyen lázadás ez, mely vakon hisz hangszórával köztétített véleményeknek, de nem keresi a néma dac hőseit, nem hallgat a csendes vita szavára? És...

Nem vagyok már fiatal ember. De azok a tekintélyek, akik szaván a mai ifjak lázadása elindul, azok nekem bátyáim lehetnének, olyik apám, olyik nagyapám. A verset számomra Weöres Sándor forradalmasította, mikor én már egyetemi hallgató voltam s ő még kurzusnadrágos kis gimnazista. Mert a műveletlenség retrográd is, szerelmetes öcsém, nemesak hátra nem tekint elég messzi, hanem előre sem lát. Könnyharmatos szemmel emlékszem egy pincelakásra, hol egy kisfiú, a rádió hőskorában, mikor a detektoros készülékeket kínoisan recsegő „hangosan beszélők“ váltották fel a gazdagok otthonaiban, együgyű eszközökkel egy televíziós készülék fabrikálásába fogott, únottan emlékezve meg ezekről az „egydimenziós“ vacak készülékekről, melyek megfosztják testétől, arcajától, gesztusai kifejezőerejétől az embert.

Lázadók vagy másolók?

Ifjak vagy koravének?

Míntha életről s halálról szavaznék, úgy vetem fel a kérdést immár önmagamnak, de azzal a vak reménnyel, hogy valahonnan válasz érkezik, valaki orromra koppint, letorkol, felel helyettem, nagyobb tudása, frissebb kíváncsisága, merészebb álmai jogos fölényével.

Én már tudom apám igazát is. De jaj nekem ezerízigen, ha öcsém is tudja már az én igazamat vagy a barátom igazát, vagy az ellenségem igazát. Ismerjék s mondjanak ellent, nekem, neked, neki, míg tart virágos koruk. Avagy virág vagy te...

BARTALIS JÁNOS:

FEBRUÁRI TÁJ AZ ABLAKBÓL...

Csak ez a kép:
a kopasz fák,
az álló eperfasor az út szélén,
a fekete határ.

Csak ez a kép.
Semmi vigasz.
Ázo'it, fekete föld.
(Hol a tavasz?)
Ázott, fekete barázdák.
Fekete világ.
Fekete, fekete.

Az eső hull.
Mossa a téli piszkot.
Fákról, erdőről, mezőről.
Mossa a téli szennyet.
Mossa, mossa szakadatlan
és nem mossa le sohase.

És a világ fekete, fekete.

Az égi eső hull.
Hull, hull a friss februári eső.
A megszentelő hatalom hull.
Hull, hull a földre,
fára, emberre, erdőre.
Hull, hull az égi harmat.
Mossa a földet.
(És a világ fekete, fekete.)
A könnyek árja szakad.
Mossa a világ bűnét-szennyét.
Mossa, mossa — mindhiába.
S le nem mossa — sohase.

És a világ fekete, fekete.

A FÖLD AZ ÉN SORSOM...

A föld, a föld az én sorsom.
E néma és nehéz sors.
E mostoha és kegyetlen.
A föld, a föld az én sorsom.

Nagy mezők, határ.
Erdők és virágos dombok.
Népem és hazám.
E bús földre leborulok.
Megölellek, édes mostohám.

Megölellek, édes mostohám,
ki oly szűken adsz.
Az arany kezekben sárrá változik.
Én megcsókolom a sárt édes kezekben.

Ó, Anyám, földem, életem.
Bús sorsom, multam és jövőm.
Bölcsőm és tündérem.
Nálad nélkül sötét az életem.

Nem jó a víz és nem puha a fű.
A rét nem selymes-virágos.
Ó, Anyám, te édes, édes föld,
kegyetlen.
Légy velem, és el ne hagyj örök
Egyetlen!

HENRI GUILLEMIN:

CLAUDELNÉL BRANGUESBAN

A nagy kert vasrácsos kapujában megállok. Százados hársfasor vezet a kastély oldalbejáratáig. Maga az egyemeletes épület szabadon áll (nem egységes, van benne három, más-máskorbeli kastélyszárny s egy sarokpillérnek meghagyott bástyatorony, de az egész mégis biztonsággal olvad egybe), hatalmas gyepekifutó terület el előtte s nagydarab délkeletfranciaországi ég feszül ezüstösen fölötte, mintha gazdája örökösen fényben és levegőben akarna fürödni.

A hársfák alatt elém jön a házigazda. Alacsony termete vállas és sűrű, amilyen mindig is volt, de lesóványodott az utóbbi években. 1940-ben nagybeteg volt. Kiheverte. Most teljes egészségnek örvend. Csak arcvonásait élezte ki a háborús gond. Paul Louis Charles Claudel, a nyugalombavonult követ és nagy francia költő, ma hetvenhatéves.

Estebéd után kinn ülünk a terebélyes gesztenyefa alatt.

— Ki látott már ilyen forró nyarat! — pattog erőteljes hangon a házigazda. — Szeptember eleje s a nap még reggeltől-estig lángol!

A francia paraszt hangja ez: ősei szólnak belőle. Férfiasan mély, a gondokahúrokat nem lazították fel az évek.

— Ötvenéve nem volt olyan szárazság, mint az idén. 1893-ban láttunk utóljára ilyen nyarat. Minden elégett és elég s még sokáig nem lesz eső, — csóválja fejét.

Fölkel, a nyugati eget kémleli, ahol a nap alászállt, ibolyaszíntű csík maradt. A fák levelei alig mozdulnak. A levegő áll. Vállat von s visszaül:

— Holnap sem lesz eső. Nem változik ez meg egyhamar.

Mögöttünk benn a házban, az ebédlőben, még mindig ég a csillár. Egy denevér tévedt be a nyitott ablakon s most örült iramban cikázza körül börtönét. Claudelné fölkel, hogy eloltsa a lámpást; a sötét szobából a világos éjbe a denevér majd kitalál. Elöttünk a gyeptálya — mint egy mozdulatlan tó — csendet lélekezik. Nem volt ez mindig így. Két évvel ezelőtt tankok állomáshelye volt. A háttérben jegenyesor a Rhône szalagját rejt. Szavoja felől hangtalanul villámlik. Nem készül vihar. Csak a villamossággal terhes levegőben szikrázik a feszültség.

A branguesi kastély valamikor Lamartine rokonságáé volt. Ilyenformán szobakerül a költő.

— Az volt! Költő! — bólint Claudel. Stendhalról, kinek szülővárosa ugyancsak nincs messzire, már több fenntartással beszél. Rouseauról pedig félmosollyal: — Azért mégis csak egy kicsit örült volt, nem gondolja?

De lesíklunk az irodalomról. Franciaország jelenéről és jövőjéről beszélünk. A tárgy kimeríthetetlen. Az éj árnyékai ránsűrűsödnek.

Felvetem a kérdést, miért épp Branguesot választotta lakóhelyül. Magyarázza: nagy ház kellett. Öt gyermekük van, tizenkét unokájuk. A háború kitörése előtt nyarankint huszonöten ülték körül az asztalt. Épp tizenhat esztendeje, hogy megvette ezt a kastélyt a hozzátartozó birtokkal. Tetszett neki a ház, mondja kedvteléssel, mert úgy érzi, valami rejlik ezekben a kőfalakban, ami rokon az ő természetével. Mint épület nem mindjárt áttekinthető — taglalja — vagyis többre-
tegűnek s bonyolultnak látszik, holott egyszerű és összevont. Van benne gótika, emellett ragaszkodik a klasszikus hagyományhoz és még rokokó alkatrészek is felfedezhetők benne: XIV. Lajos korabeli díszítő elem. Nem egyféle, többféle — és mégis, mindenen túl, *egy*, mondja Claudel. De ezt nemcsak értelemmel, szívvel is meg kell érteni, ami csak fokozatosan sikerül, ha az ember ráfordítja egész figyelmét.

Másnap délelőtt bevezet dolgozószobájába. Keletre néz s oly vakító napfény özönlene be az ablakokon, hogy be kell húzni a faredőnyöket. Egyetlen meghagyott rés elegendő arra, hogy a dolgozóasztalon a kéziratpapírra kellő világosság essék s a szoba köröskörül aranyfélhomályban ússzon. Ez a szoba — valóságos terem — legrégebb helyisége az egész kastélynak. Egyébként ősidőktől Judit-teremnek hívják. Claudel dolgozóasztala a helyiség közepén áll. Az asztalon, az eléjeülőtől balkéz felől, vaskos-nagy kötet nyugszik. Kötése kopott, lapjai kirojtosodtak és szétesnek a használattól. Ez a mindennapi szerszám, az aranybánya a felmérhetetlen kincs: *Concordantiarum universal scriptural sacrae Thesaurus*.

Két bronzszobor ékesíti a szobát. Mindkettőt a költő nőtestvére, Camille Claudel szobrász mintázta. Az egyik két egymásbafonódott test, mintha forgószél ragadná őket magával, sötét és végzettszerű hatalom, meghajolnak a súlya alatt.

— Borzalmas, ha lángészt asszonynak kell elviselnie — szólal meg halkán Claudel. Nem bírálát ez, csak széljegyzet.

A másik szobor, úgylátszik, közelebb áll hozzá, mert úgy állította, hogy asztala mellől tekintete ráessék. Kisleány feje, derűs, félig mosolyog és tágranyilt szemmel tekint a világba. Ez a gyermek nem fél, ez hisz valamiben s a tekintete azt mondja: köszönöm Neked...

Nem véletlen s nemis rokoni elfogultság, hogy Claudel örömezt nézi ezt a szobrot.

•

Hogyan is felejténém el valaha ezt a Branguesban töltött napot? Egész délelőtt, egész délután Claudel az életéről beszélt. Amikor 1924-ben a liceumban a *Tête d'Or-t* (Aranyfej-et) olvastam, amikor

rákövetkező évben, a Főiskolán, fölfedeztem *La Ville-t* (a *Város-t*) — már akkor nem kételkedtem abban, hogy egy napon sikerül majd szembekerülnöm Claudellel. Hogy így ülök majd szemben vele, miként most és ő rámszegezi szemüvege mögül szürkés-kék, átható tekintetét és beszédközben, hogy valamit kihangsúlyozzon, fel-felhúzza sűrű szemöldökét. Ilyenkor elmélyülnek napbarnított homlokán a barázdák s erősen kirajzolt szájából, szinte állkapcsából, keményen koppannak a szavak.

Így magyarázta el nekem, miként keletkeztek sorban a könyvei, miből és miért lettek. Így beszélt övéiről, gyermekkoráról — 1868-ban született — az 1886-os évről, amikor megvilágosodott benne minden „*C’était alors l’illumination*“ — mondja harcairól és tépett voltáiról, hogy mi szeretett volna lenni és mit kellett cselekednie az életben. Legvégül: mire akarja felhasználni életének eme utolsó korszakát.

Negyvenöt esztendeig volt a francia külügy szolgálatában. Huszonkétéves volt, amikor a Grand Concourson elsődíjas lett.

Önérzettel vallja, hogy ősei parasztok és köztisztviselők voltak. Ezért is tudja, mi a hivatással járó kötelességteljesítés.

— Legelsősorban a pálya kötelez el bennünket — mondja — a mesterség, amelyet választunk. Csak azután jön minden egyéb... Vegye Mallarmét, — utal a mult századvég híres szimbolista költőjére. — Neki az volt a szerencsétlensége, hogy nem teljesítette szívesen, hivatásával járó kötelességeit. Ez a megtagadás pedig nem volt becsületes eljárás. Mi több, nem is volt okos dolog tőle. Kevésbé szenvedett volna, ha lelkiismeretesen teljesíti kötelességét. Mert teljesítenünk kell, ha egyszer *azért* fizetnek meg. Akkor több is a varázsa az életnek. És lássa, mire megszabadult Mallarmé az „igavonástól”: nem tudott többé mivé lenni.

Claudellek vajjon mi a hivatása manapság?

Azonfelül, hogy költő s vezeti azokat, akik hisznek benne — ő még családapa is, nagy javak kezelője és — hittérítő. Nemcsak egész családjának menedéke, ha kell, de a városka szegény gyermekeit is befogadja nyaralásra ez a nagy ház, ez a nagy kert és Paul Claudel szíve.

— Amíg diplomata voltam, sohasem dolgoztam könyveimen többet, mint napi másfél órát.

De 1935 óta, beszél, annál többet. S azóta sikerült neki, vallja, a kifejezés vagyis a forma urává lennie. „Meghódította” és saját eszmei tartalmához „idomította” kifejezési eszközét, — mondja — de nagy harc volt ez addig és teljes győzelmét csak a *Soulier de Latin* (a *Rebjeni cipő*) óta érzi. Attól kezdve a nyelv engedelmes eszköze.

Mindezt egyszerűen, tárgyi szárazsággal mondja, önhittség és dagály nélkül. Ettől a tiszteletreméltó embertől minden szerepjátszás és modorosság távoláll. Ő sohasem szellemeskedik vagy csipked és nincs benne negély.

Azt mondja:

— Az ember a maga bensejében szegény. Magunkat égetjük fel, miként Baudelaire és Balzac, vagy magunkat apasztjuk el, miként Vigny. Ha az ember kút akar lenni, máshová kell fordulnia, hogy forrás lehessen. Az én számomra ez a máshováfordulás a mise. Kiszámíthatatlan mennyit kaptam tőle gondolatban, sugallatban. Nemesak az életemet, de az írásomat illetően is. Rá kell mutassak, igen, ott a nagy forrás. A Biblia elmondja, hogy a patriarkákkal az angyalok közölték mindent. A mi sugalmazó angyalunk a mise. De őrangyalunk nekünk is van.

Elöttem az arca, ahogyan ezt mondta. Késő délután volt, szobája ablakai tárva-nyitva a kertre. Claudel könnyű-világos otthoni köntösben, fedetlen nyakkal, felhúzott szemöldökkel kimeredt a szabadba. Főlemelte tekintetét a fák koronájáig, szeme kitágult, nagy lett.

•

Vajjon felmértük-e teljes valójában azt a Claudelt, aki itt él köztünk s idestova ötvennégy éve dolgozik?

Hiába keresem a kézitankönyvekben, korunk irodalomtörténetében azt a helyet, amely méltó volna méreteihez.

A közönség főként a *L'Annonce faite à Marie*-t (az *Angyali Üdvözlés*-et), ezt az áldozatot magasztaló drámáját ismeri. De nem olvasta a *Cinq Grandes Odes* (Öt nagy óda), a *Cantate à Trois Voix* (A három szólamú Kantáta), a *Feuilles de Saints* (Szentek lapjai), az *Un Poète regarde la Croix* (Egy költő a keresztre néz) és a *L'Épée et le Miroir* (A kard és a tükör) című műveit.

Pedig mindezeket keresztül az történt, hogy hatalmaserejű építő emelkedett ki a francia talajból, hogy hang esendült fel — annyi erővel és súllyal — amelyet nem hallottunk Jeanne d'Arc és Szent Lajos ittjárta óta. Ez a hang tudtunkra adja, hogy ím: fennáll a *folytatás* és érvényben van ma is *kiválasztott voltunk*.

Jól tudom, hogy 1890-ben, amikor Paul Claudel először szólalt meg, mint jelenség, meteorszilánknak tűnhetett fel. Az emberek gondolkodtak: melyik csillagzatról hullott is alá nekünk? Mely idegen világról, melyet a tudományosok csillagvizsgálója nem ismer?

De az egykori csodálkozóknak ma azt felelhetjük:

Nem, nem törvényenkívüliség ő és a mi számunkra nem is idegen. Mi voltunk az idegenek, a félvérek, amikor őt még nem ismertük fel. Nem kívülről jött hozzánk, de legmélyebb rétegünkben tört elő, az alapvetőből.

Összeforrasztotta az elszakadt láncot s az elnémult éneket továbbénekelte.

•

Elhagytam Brangues-ot, elmaradtak mögöttem a legmagasabb fák is. Esti kilenc óra. Tudtam, hogy Claudel az íróasztalánál ül a

esendbemerült házban. Tisztán éreztem ekkor: e borzalmas órában, melyben annyi vér folyik s melyben annyi bűn, aljasság és gyűlölet arat — tisztán éreztem, hogy *ez az ember is itt él mivelünk e földön*. Ül nyugodalmasan Isten színe előtt és dolgozik, úgy, ahogy tud, annyit, amennyit bír és minden erejét megfeszíti érettünk, legfőképpen most, élete estéjén.

És nem történik ez hiába.

Mert a földkerekség ágyúinak mennydörgése s a milliótonnás bombák üvöltése az örökkévalóságban igazán halkabbak, mint ennek a *kereszténynék* egyetlen fohásza.

(D. Zs. fordítása)

OTTÓ EMIL:

ŐSZI SZERENÁD

Hogy száll zizegőn hajad és lebegő
fényel teleszórt a csodás levegő
s kék pára lobog fel a domb tetején —
látom szemed izzik a csók elején.

A fák hanyagul vetik a levelet.
Miért játszik az ősz mai nap teveled?
Oly furesa, dorombol a szél, zakatol
és barna hajadba suhogva hatol,

a fákra oson fel a szürkület és
széttólul a köd, paripán üget és
immár tovaszáll a nap és jön a hold:
ó, éneked édes a fényre dalold!

Bíborlik a lány telehold, a parázs.
Elhalkul a szél; zene zsong; s a varázs
fájó dala zeng ma remegve szaván
s elringat a lant lila árnyú dalán:

Hogy mondhatom el kicsi most ami máj?
szívem veri, hallani, hallani már;
egy távoli dal dudolássza nekünk,
hogy őszbe borult be a tiszta egünk.

ŐSZI ELÉGIA

Lassudan illan a nyár. Lila árnyaival takarózik
puhán a buggyanó gyümölcs:
Telten alélnak a lágy

körték is: zamatos, húsos, busa testük az ágon
túlérve ring; testük, mely csak
vad harapásra való.

S így a többi gyümölcs is. A kerteken átsuhanó szél
ma lagymatag száll sok virág
hullt haja, szírma között.

Néma legyintéssel haladok tova. Villog a hangán
az őszi fény remegve; a
a dália zörg fagyosan.

Távol a bólogó jegenyék fura, nyílegyenesre
szökellő gallyain zsong az
őszi mogorva halál.

Hallgatok én már: nincs, ó nincs szavam erre a lassú
bomlásra; vad halál csörg a
lanka bozótjaiban.

Búcsúzom ma. Az ősz fonnyadt, aranyos levelekbe
sodor, haláltáncos, riadt,
reszketeg árnyaival. —

Tücskök, víg dalosok! zengjétek a dalt a tavaszról:
a szép tavaszt, a tűnt tavaszt
kellene most a csodás

dalba zenélni, bohó rímekbe ragadni. S a csalfa,
sebes szelek szárnyán szökő,
elsuhogó örömet.

Búcsúzom. Szerelem, te maradj nekem és piros ajkad
esókolja esordult ajkam! — Ó,
lassudan illan a nyár...

AKVÁRIUMBAN

Bíbor tavak pirosuló parázsa
lebeg itt és a bársonyos vadon,

az óceán zenélő varázsa
ring ritmusban izmos halakon.

Ó, bíbor és zöldeslila csíkok
a tengeren, vad fények, omlatag

locsanások, habokba hasított
árnyak: társaim, hűstestű halak, —

jó lenne lemeríteni mélyebb
vizekre aranyoskék testemet,

hol a medúzák lágy teste méreg-
zöldben fodrozva remeg.

Szép pikkelyeimet fölborzolja
az iszony, az áttetsző víz alatt.

Cuppogó testem üveg horzsolja
s kint fények, lila fények játszanak!

Ottó Emil

THURZÓ GÁBOR :

A HÁLA

Hilda szeptembertől júniusig koplalt, de most ott állt Splitben, a hotel ablakában. Sűrűn csurgott befelé a napfény, pedig délután volt már, alatta az udvart piros-fehér csíkos ponyva fedte, a kopott falakra vadszőlő kúszott fölfelé hatalmas, tenyér-alakú szeszélyes foltokban, tamburaszó hallatszott és a Narodni trg-ról a föl-alá sétálók zümmögésének hullámverése. Hilda elragadtatva szívta be a napfényt, a sziklák izzó porának illatát, és a szűk sikátorokból a zöldségbüzt. Elképzelte a helyzetet: itt van, ez a világ vége, itt torkollott a hegyekbe az utolsó vonat, most csak tenger van, Split vén, málló házai, tört római oszlopai. Diokleciánus, Mestrovics, Marjan-domb, és ez a piszkos tapétájú, levegőtlen hotelszoba, rézággyal, a szekrényben természetesen nincsenek ruhaakasztók, s a mosdón legalábbis öt napos a csupor víz. Hilda révetegen mosolygott, és úgy gondolkozott a városról, — mely elevenen lüktetett alatta, mint egy felmetszett test, — akár a Baedeker.

A tükörben megnézte magát. Nem túlságosan szép, sőt inkább csúnya, a haját föl kéne sütni, így a nyakába lóg csapzottan. Határozottan olyannak látta magát, a forróságban kifényesedett homlokkal, megduzzadt szemekkel, mintha most húzták volna ki a Dunából. Átöltözött, a nyersvászon ruháját vette fel, a sötétkék selyemblúzt, de a ruha összegyűrődött, és ebben a délszaki díszben olyan volt az egész nő, mint egy halom összemarkolt, gyűrött papírcsomó.

Bezárta az ajtót, végigsietett a piros szőnyeges folyosókon. Izgató szagok és hangok zsi bongták körül. A szagoknak is hangja volt, valahol a konyha lehetett, tepsi rotyogott. A téren, melyet olyan mulatságosan és pompázatosan fogtak körül a vedlett, foghíjjas római császári falak, reneszánsz kis paloták, nyitott kávéházak, csorba korintusi oszlopok, — Hilda úgyszólván megbénult a gyönyörűségtől. Egy szemvillanás alatt elfelejtette, hogy melyik házban ki lakott, melyik templom melyik római isten magántulajdona volt azelőtt. Splitben volt, a világ végén, és csak kóborolt felajzva, zúgó fővel a kastély-falak alatti sikátorokban, tarka nép között, ahol most nem ismerte ki magát, pedig a télen eleget tanulta iroda után, este hattól nyolcig Split földrajzát. Elvarázsolódott, az egész város egy elvarázolt erdő volt, sokszor azt hitte, hogy játszanak vele, hirtelen eltologatják orra előtt a már felismert városrészleteket, utcákat, magas keskeny házakat, gömbölyű kápolnákat. A kikötőben lassan alkonyodott, a korzón összefogózza, hatalmas áradatban hullámzott a Marjan-domb alá a tömeg, a kávéházakban dzsessz szólt, ismeretlen dallamok, hajók dudáltak. Hilda állt a parton, egészen a víznél, a konflisok mögött és a pálmák alatt. Elsötétedett a tenger, lassan rózsaszín lett az ég, és mindez olyan káprázatosan, valószínűtlenül történt, mint az

cserében, s mintha a természet is izgatni és lelkesíteni akarta volna a közönséget.

Melege lett, szomjas lett, — mit csináljon? Pesten világért se ült volna ki egy dunaparti kávéházban, kopottnak, ápolatlannak hitte magát. Most bátrabb lett, egészen elegáns, itt mind ilyenek a nők. A bennszülöttek között úgy viselkedhet ahogy akar, hiszen idegen, a külföldiek éppolyan gyűröttek, éppolyan kofferből előszedett ruhákat viselnek, akárcsak ő. Hóna alá szorította lakk kézitáskáját, — egy kávéház előtt tarka ernyők álltak, óvatosan leült egy fonott székre. Fáradt volt, de odabent mindene dobogott, egészen furcsa módon, és hősnek gondolta magát. Egyedül van, most vette észre először, de ez a magány szórakoztatta és lelkesítette, mintha különös érdem lenne.

A pincér tudott németül. Zaccos kávért rendelt, kis sárgaréz kancsóból sajátkezüleg öntötte csészébe, furcsa, édeskés íze volt. A teraszon megszólalt a dzsessz, amolyan kikötői malacbanda, rikitó dobokkal, érdesen kukorékoló szakszofónnal és bőven szóló hegedűkkel. Hilda merengve ült, nem tudott megbarátkozni a boldogságával, egyszerre megijedt tőle. A táncolókat nézte, a lassú forgatagot. Nemsokára tele lett a kávéház, sokan táncoltak, szemben is ültek az asztalnál. Hilda felületesen szemügyre vette őket: három fiatalember. Hát-rább magányos nők is ültek, kék napszemüveggel, strandon vörösre csípett arccsontokkal.

Egyszerre egy árnyék hajolt a piros-kék lámpafényben a török-feketéje fölé. Egy fiatalember. Nem tudta mit akar, de a fiatalember meghajtotta magát, és erre önkénytelenül felállt. Táncolni viszik, ez furcsa és lehetetlen volt, de úgy ment a táncnégyyszög felé, mintha álmodna, mintha ebben az elvarázsolt erdőben egyszerre azt mondaná neki valaki, esetleg egy varázsló, hogy táncolni kell, mert a tánc is hozzátartozik a varázslathoz.

A tánc-négyyszögön a varázsló magához szorította, megindult, belebonyolódva egy csiricsaré tánc kellős közepébe, zajos hangok közé, az pedig egyenesen csoda volt, hogy a lábai engedelmeskedtek és Hilda zavartalanul táncolni kezdett, úgy mintha az előbb hagyta volna csak ott, hogy kicsit kifújja magát. A varázsló úgy fogta, hogy az arcuk nagyon közel volt egymáshoz, úgy látták egymás vonásait, mintha nagyítót tartanának maguk elé.

A varázsló nem is annyira varázsló volt, mint inkább egy egészen fiatal fiú. Fehér csíkos gyapjutrlikóban, flannelnadrágban, a trikó nyakában pöttyös piros sál, az arca pedig, hát igen, ezt muszáj volt megállapítania: valósággal csudaszép. Amolyan keverék arc, sötétbarna bőr, halovány szemöldök, szőke, vastag haj, világoskék, rendkívül derűs és lelkes szemek, és egy kicsit vastkos, négeres száj. Hilda egy pillanatra nem jutott lélegzethez, amikor így megállapította, hogy ki tartja karjai között.

Beszélgetni szeretett volna, a fiú a második körnél meg is szólította, de horvátul. Hilda ingatta a fejét, egyszerre elfelejtette, amit horvátul tanult a télen, németül mondta, hogy nem érti, idegen. A fiú

összeráncolta szemöldökét, mosolygott. Fogai úgy villogtak, mintha kést rántott volna elő, éppolyan öldöklő vakmerőséggel.

A tánc után Hilda pihegett a kihült feketéje előtt. Mit akar tőle ez a fiú, mért épp őt kérte fel? Szétnézett, néhány shortos angol lányra, azán, lopva, a tükrébe. Ritka csúnya volt, most csúnyább és öregebb, mint bármikor. A fiút kereste, — ott ült szemben vele, azzal a másik két fiúval! Vörösborot ittak, a fiú halálosan komoly volt, és amikor Hildát észrevette, óvatosan, udvariasan, — mintha azonban zavarná saját udvariassága és bókja, — feléje emelte poharát.

Hildát a megbódult boldogságnak olyan ütése járta át, hogy felért egy komoly áramütéssel. Hála. Ezt érezte. Hálás. Mert nem hiheti, hogy ez a fiú belészerethetett, annál sokkal józanabb volt. De a hála lassan átalakult benne, amikor a tangót is vele táncolta a fiú, rajongás volt már, s késő este, a tizedik tánc után, öntelt és hiú és fölényes szerelem, akkora mérvű szerelem, ami csak hirtelen, ötletszerűen, előkészület nélkül érheti az embert.

Amikor a zene végetért, a fiú megállt az asztala előtt. Mosolygott, a fogaival, a szemében ott maradt az a csipetnyi éles hidegség, ami Hildát legjobban elbűvölte.

— Sie . . . — mondta a fiú és rábökött valami megejtő, tanácsalansággal és udvariassággal, — sie . . . Nem jön tengerre . . . ?

Hilda felállt, előrelépett, megindult a tenger felé, mint egy alvó. A fiú léptei csattogtak mögötte a kihalt korzón. Nemsokára utólérte, egyideig egymás mellett kopogtak lépéseik, Hilda szédelgett izgalomban, aztán a hajóállomásnál a fiú hirtelen belékarolt. Ez valahogyan megnyugtatta Hildát, rá is mert nézni a fiúra, beszélgetni szeretett volna, valamit sütozott, a helyzethez illően nagyon halkán, de a fiú nem értette, csak mosolygott.

Fölmentek egy csomó lépcsőn a Marjan-dombra. Itt egészen sötét volt, a fehér padok világítottak csak, és a régi kolostor mellől azzal a különös pára-fénnyel a tenger. A mólókon villogtak a jelzőfények. A fiú jobban megszorította a karját. Hilda ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy a kaland betetőződjék és a fiú megcsókolja. Egy pillanatig feléje tartotta az arcát. De a csókból nem lett semmi. Összevissza kezdtek mászkálni, szó nélkül. Hilda boldog volt, sóvárgó és nem ismerte ki magát. Egy férfi! Otthon nem ismer így férfiakat: férfiakat, akik férfimódra közelednek hozzá, tánra invitálják, sétára, belékarolnak. Otthon azt érzi, hogy semmi, kis tintanyaló, hivatalnoknő, nem szép, és már mérsékelten fiatal. Ettől az ifjú lángtól itt mellette, ettől a néma lángtól, meg kell gyulladnia.

A tengerparton voltak megint, a temető dombját látták, a kőfalat, mögötte a sírkeresztek csücskét, a pineák hegyét. Egy kis öbölben csónakok álltak. A fiú megállt. Most is csak mosolygott. Hilda olvastott ebből a mosolyból, mint egy regényből: azt kérdezi, nem jön-e vele a tengerre, csónakon síklani a szelid öbölben, holdfényben, „au claire de la lune,” mint egy románcban. Ketten álltak csak, a csónakban ült még a hajós. Hilda rajongva, hálásan a fiúra nézett, inteni

akart, amikor észrevett valamit a fiú holdfényvel árnyékosan megvilágított arcán. A hideg szeme mosolygott, a száját elhúzta. Ez a fiú int valakinek. Ez az arc, így, most, ezzel a vonással a szája körül, elárulja őt, kiadja őt, heccet csinál belőle, ajándékoz. Holtbiztosan látta ezt.

Hirtelen megfordult: — háta mögött, a fiúval szemben ott ácsorgott a másik két fiatalember, a kávéházból, akik a fiúval voltak együtt, s akikről megfeledkezett. Egy szempillantás alatt szembesítette őket, és olyan józan lett, hogy azt már nehéz volt elviselni. Rohanni kezdett, csatogtak léptei a tengerparton, haja lobogott. Mögötte a három fiú nevetett, kíméletlenül, csúfolkodva, ordenárén. A város kapuja előtt lelassított. Szívére tette a kezét, örült, dobogó és naiv szívére. Elhatározta, hogy most förtelmes haragot fog érezni, de amit érzett az nem harag volt, hanem egészen furcsa módon: hála. Mintha egy percre valaki kirázta volna rendes életéből, mintha megpofozták volna, hogy lássa önmagát és megismerjen egy érzést, amely nem illeti meg, amiből kirekesztették a hatalmasságok, de ami mégis boldogsággal kell hogy elfoglalja minden ízét, mert kijár minden embernek. Hálás volt a pöttyös sálas, dalmát fiúnak, akinek egy szavát sem értette, és úgy nevetett a kényelmetlen, mulatságos helyzeten, hogy az már egy volt azzal, mintha abban a pillanatban megszakadt volna a szive.

HORVÁTH IMRE:

VESZÉLYES ESTÉK

Érzed milyen veszélyesek az esték?
Gyanús szél fúj. Minden a mélybe süllyed.
De a letépett, harcos levelek még
egy pillanatig felfelé repülnek.

NEVESSETEK

Szeretném, hogy hajam fehér legyen.
De vágyaim sorsát már ismerem.
Mint vén madár, olyan kopasz leszek:
Sírni tudnék. Ti meg nevessetek!

VILLOG MINDÖRÖKRE

Ügyelj nagyon, minden kis mozdulatra.
A pillanat az időbe faragja.
Ha virágot törsz, időtlen töröd le.
S mit megvillogtatsz, villog mindörökre.

NYUGHATATLAN LÉLEK

Imáiddal ne zavard az eget.
Várj sorodra, te nyughatatlan lélek.
Imádra most nem figyel Istened,
mert a reszkető füvekkel beszélget.

JACQUES MARITAIN ÉS A SZABADSÁG

Napjaink rohanó iramában — bár az „irodalomnak“ határozott konjunktúrája van — egyre kevesebben figyelnek fel azokra a mélyen gondolkodó filozófusokra, akik pedig némely megnyilatkozásukban igazán látnoki tehetséggel nyúltak az emberi problémákhoz és fejezték ki elgondolásaikat a mai embert érdeklő minden téren. Nem célunk ismertetést írni, sem bírálni, hanem amennyire tőlünk telik, e nagy gondolkodók egyikének, Maritain-nek meglátásaiból és gondolataiból egy pár következtetést levonni.

Maritain Franciaországban mint a tomizmus felújítója ismeretes. Könyveinek és előadásainak legnagyobb része ennek jegyében íródott, amint maga Maritain is megjegyzi:

„Felesleges hangsúlyoznom, hogy nálam nem Szent Tamás szolgai utánzásáról, vagy eredményének gépies ismétléséről van szó, Gyengéd és szellemi hűség ez, mely a maga átgondolt, rendezett és egymáshoz kapcsolt elveiben megtalálja az eszközt az új, manapság fellépő problémák megoldására. Ugyanis minden új bölceleti probléma, vagy helyesebben, az örök filozófiai probléma azon új módjainak és alakjainak, melyek napjainkban jelentkeznek, megvan a válaszuk a tomista tételekben. Éppen ezért e tételek közül a legkisebb is, felmérhetetlen értékkel bír.

„... a történelem megtanította nekünk, hogy hiábavaló volna Szent Tamás gondolatait megváltoztatnunk, vagy felhigítanunk, a korunkra való alkalmazás ürügye alatt.“ (*Quelques conditions pour la renaissance du Thomisme, Paris 1936.*)

Maritain problémái mindenestre kifejezetten maiak és a lényéhez oly közelálló „modern“ ember, a középkor „respublica Christiana“-ja, valamint tomista életszemlélete fennköltén egyesül benne. Nem érdektelen Maritain elképzeléseit és terveit egy új keresztény társadalmi rendről, röviden jellemeznünk:

Megnyilatkozásaiban tudatosan kerüli a középkori „birodalmi gondolat“ és a profán világ szakrális rendjének pusztá felújítását. Olyan, keresztény szellemtől átitatott vezető világnézetet kíván, mely a személyes szabadság feltétlen tiszteletben tartása mellett, az állami létnek és a társadalmi rendnek krisztusi alapokon való mozgását célozza. Ennek alátámasztására főként két könyvében szolgáltat bő anyagot: „*Du régime temporel et de la liberté*“ (Államessze és szabadság) és „*L'avenir du christianisme*“ (A kereszténység jövője).

Előbbiben a szabadság bölceletéről beszél, kifejti annak mibenlétét és természetét, megmagyarázza fokozatait és előkészíti az utat a politikai filozófia számára teendő fontos következtetéseknek. Az itt következő részlet, Maritain szabadságelméletének mesteri leírása:

„Mélyedjünk el kissé a szabadság értelmezésében és különböző jelentéseiben. A szabadságról eddig mint szabad akaratról beszéltünk. A szabadság fogalma azonban sokkal tágabb ennél. A szabad akarat magának a szabadság világának gyökere, metafizikai adottság, melyet eszes természetünkkel kapunk és nem úgy kell azt megszereznünk; azt mondhatnám, hogy ez a szabadság csirája, a kezdeti szabadság. De ezt a metafizikai gyökeret a lélektani és erkölcsi rendben gyümölcsöztetni kell; azt kívánja tőlünk, hogy cselekedeteinkben is személyek legyünk, mint ahogy metafizikailag azok vagyunk. Saját erőfeszítéseink által kell személlyé lennünk, úrrá saját magunk fölött, úgyhogy egy egészet alkossunk.

Íme, ez egy másik szabadság, amelyet keservesen kell megszereznünk: kifejlődött, terminális szabadság. Milyen szóval nevezzük? Talán autonom-szabadságnak lehetne mondani. A régiak autarkeia szóval jelölték és azt értették alatta, hogy a szabad ember elég önmagának. A «causa sui» kifejezéssel pedig azt akarták mondani, hogy a szabad ember minden idegen októl függetlenül irányítja a saját életét.“

Maritainnek az a felfogása tehát, hogy ezek a kifejezések tulajdonképpen a személyiség fogalmának végső követelményeire vonatkoznak. A választás szabadsága, vagyis az a szabadság, amelyet a szabad akarat értelmében veszünk, nem öncél, hanem arra van rendelve, hogy kiharcolja az autonómia értelmében vett szabadságot; ezt a harcot az emberi személyiség lényeges követelményei kívánják és ebben áll a szabadság dinamizmusa.

Ennek az elvnek két különösen fontos alkalmazása van: egyik a szellemi rendben, a másik a társadalmi rendben. Ezt Maritain a következőkben fejti ki:

„A szellemi rendben könnyű azonnal felismerni, hogy — akár-hogyan nevezzük is — mégis csak a szabadság az, amit az összes bölcselők meg akartak szerezni, így a stoikusok, az epikureusok, vagy a neoplatonisták, Yogik, rabbik, vagy sufisták, Spinoza vagy Nietzsche követői valamennyien. Mindnyájan azt gondolták, hogy ez bizonyos aszkézist követel (ámbar az aszkézist nagyon sokféleképpen értették) és tulajdonképpen egy emberfeletti állapotnak felel meg. *Félreismeri az embert*, mondta Aristoteles, *aki csak emberit tár eléje*. Ez a mondat mélységesen igaz. De ha bármikor is veszélyes az ember számára a tévedés, sokkal inkább az, mikor arról van szó, hogy az emberi állapot felé emelkedjék.“

Az első tévedést Maritain a továbbiakban úgy határozza meg, hogy az nem más, mint annak a két szabadságnak az összetévesztése, amelyet fentebb különböztettünk meg, ugyanis a választás-szabadságnak és az autonom-szabadságnak az összetétele. Ez a tévedés azt hiszi, hogy a szabadság teljessége magában a választás szabadságában van, — „... mintha az ember nem azért választott volna, hogy ne kelljen többet választania.“ A szabad akarat így öncéllá lesz, és az ember, aki arra van ítélve, hogy mindig válasszon, anélkül, hogy valaha is elkö-

telezné magát, a szabadságnak olyan dialektikájába bonyolódik, amely értelmetlenné teszi magát a szabadságot. Azért, hogy mindig készen legyen új választásokra, amiket az alkalom felkínál, nem akar elfogadni egy célt, amely — miután egyszer már ezt választotta — a lehetséges választások területéről kizárná őt. Nem akarja az ész motívumai által valamilyen irányban véglegesen lekötni szabadságát, hogy annak pusztá gyakorlását, mint a legfőbb jót élvezze. Így egy további cél nélkül való akarásnak és egy értelmetlen szabad akaratnak antinómiájába bezárva, a fentnevezett aszkézis abban áll, hogy személyisége ebben a meghatározatlanságban fel fog oldódni, ugyanígy szabadsága és az a képessége is, hogy tud szeretni, . . . „mert szeretni annyit tesz, mint magát megkötni“.

A kérdés mélyéig hatolva, Maritain a tomista tanok alapján felállítja azt a tételt, hogy a szabadság („la liberté du choix“) nem határozza meg az erkölcsiség lényegét, amint azt Kantnak annyi modern követője gondolja. „Az erkölcsnek tulajdonképpeni anyaga a választás szabadsága, mert egyedül a szabad cselekedeteket lehet erkölcsileg alakítani, mint ahogyan a szobrász vagy zenész művészileg alakítja a feldolgozott anyagot: — és mindkét esetben az ész adja a mértéket és az alapot. Nem lehet azt mondani, hogy egy cselekedet erkölcsileg annál jobb, minél inkább megnyilvánul benne a szabadság teljessége. Épp ellenkezőleg, ha csupán abból az élvezetvágyból cselekszünk, hogy érezzük a szabadságot, ez inkább az erkölcsi gyengeség jele.“

Ezek szerint a választás szabadsága előfeltétele az erkölcsnek, de nem alkotója. A szabad cselekedetnek az értelem által — az emberi ész által és még inkább az örök értelem által — való „vitális“ kormányzása, mint Maritain mondja, az *értelemmel való összhang* alkotja formálisan az erkölcsiséget.

Maritain végső következtetése e könyvben, amint előbb általános-ságban mondtuk, az, hogy nem lehet akármilyen eszközöket alkalmazni csak azért, mert esetleg bizonyos evilági célok elérésére segítenek; az állameszméket és a személy *szabadságát* — mely az új világrendben egyik legfontosabb komponens — a Szent Tamás által megjelölt erkölcsi alapokon kellene felépíteni.

A második könyvben egy új, krisztusi társadalom-berendezés vázlatát adja elénk. Szemünk elé vetíti a pozitív felépítéshez szükséges példákat, mint ahogy ő mondja, az „anthropocentrikus humanizmus“ alakját, mégpedig az újkor kezdetétől követett fejlődésében, egészen napjainkig. Megállapításait a bolsevista atheizmus, valamint a liberalizmus metafizikai alakjairól éppúgy, mint az egyház és annak tagjairól mély és szellemes megjegyzésekkel illusztrálja. Vonalat vezet a renaissance humanizmusától egészen napjaink istentagadó világnézetéig, mindenhol a teljes realitás és igazságszeretet követelményeinek megfelelően. Álljon itt pár sor „A kereszténység jövője“ e. könyvből:

„... hogy megérthessük és egyúttal felfoghassuk azt, hogy hogyan lehetett „a polgári“ vagy „kapitalista“ államot a vallással és annak alaptétételeivel összekapcsolni, egy tévedésekkel és látszatokkal

kevert világba kell behatolni; mert ennek a kaosznak az eredete az *Egyháznak* és a *keresztény világnak*, vagy a katolikus vallásnak és a vezető osztályokhoz tartozó átlag-katolikusoknak az összeeserülésében van, vagyis nem vették figyelembe a szellemi rend és az időbeli rend közötti különbséget. Az *Egyháznak*, mint olyannak, megvannak az örök életjelei; ezekben a világ fejedelmének nincsen része, azonban, ahogy ezt már hangsúlyoztuk, igen is részes a keresztény világban.

A középkori kereszténységből kifejlődött mai keresztény világ sok méltatlanságot tűrt el — egy történelmi kollektív-ajulás formájában — éppen ezért nincs sok értelme annak, hogy személyileg felelőseket keressünk.“

Maritain a továbbiakban Berdjajev-re hivatkozik, aki erre a bizonyos ájulásra vonatkozóan a következőket mondja: „a hibások maguk a keresztények, maga a keresztény világ. Bizonyos, hogy nem a keresztény vallás, hanem annak hívei, akik igen gyakran hamis keresztényeknek bizonyultak. Maga a *jó* ahelyett, hogy megvalósult volna magában az életben, egy konvencionális retorika álarcába öltözött és elrejtőzött a kiáltó és hamis igazságtalanságok mögé; evvel azonban csak ellen-szenvet váltott ki magával szemben... A keresztény világ a kommunizmussal szemben nemcsak abba a szerepben áll, mely az örök igazságot képviseli, hanem a bűnösnek a szerepében is, mert nem tudta ezt az igazságot megvalósítani és elérulta azt.“ (N. Berdjajev: *Wahrheit und Lüge des Kommunismus.*)

Mesterien jellemzi Maritain a mai orosz kommunizmus szerepét és módszeres elgondolásait: „az orosz kommunisták pártjukat magát, mint az egyenlő testvériségnek egy nemét, súlyos követelményekkel és szigorú fegyellemmel alkották meg és minden eszközzel azon fáradoznak, hogy az egész nép életének az alapjait a maguk módján újjáalkossák. Innen van, hogy az ő materialista és ateista forradalmukban a lelkekre legnagyobb hatással van a bátorság, az erőszak és felelőtlenség. Mégis (be nem vallott, mert a marxista értékeléssel nem fér össze) az igazságosságnak, a szegénységnek és a bátor szenvedésnek kiirthatatlan vonzóereje az, amely ezt a nagy «Istennélküli trappista-rendet» isteni erények délibábjával koronázza.“

E munkákon kívül fontosnak látszik valamit Maritain igazságszeretetéről és jelenlegi szerepéről szólni. Maritain igazságszerete kimondottan emberszeretetének a velejárója. Egyik levelében kimondja álláspontját erről a kérdéstről, és ez a mondat egyike a legragyogóbbaknak napjainkban: „*Il faut avoir l'ésprit dur et le coeur tendre*“ (az ember szelleme legyen kemény és a szíve lágú). (*Maritain: Réponse a Jean Cocteau.*)

Ebből a mondatból megérthetjük Maritain szerepét a mai „renouveau catholique“-ban a nagykatolikus megújulási mozgalomban, mely pár évtized óta Franciaországot megmozdította. Ő lett ennek a mozgalomnak vezető alakja, mondhatni klasszikus képviselője. Szellemének tántoríthatatlan tisztasága és emberszerető szívének legyőzhetetlen ereje meudon-i házát a nyugtalan és vágyaiktól űzött modern

emberek menedékhelyévé avatta. Megnyilatkozásai, melyek minden zavaros teoriától és szűk látókörtől távol állnak, telítve vannak attól a fénytől, amely egy nagy szellemnek „az igazság világával való igazi érintkezéséből szokott kisugározni“. (B. Schwartz: *Einleitung zu Maritains, Von der christlichen Philosophie.*) Ez a megnyilatkozás, amelyet mindenütt meghallanak és megértenek és amely minden futurista-modernség nélkül — nem úgy, mint sajnos, sok mai „újkatolikus“ írónál oly gyakran előfordul — alkalmazkodik a mai emberhez...

Maritain a háború alatt Amerikába ment és onnan folytatja Franciaországban megkezdett nagy munkáját, a Szent Tamás-i keresztény alapelveken felépülő új társadalmi rend kidolgozását. Szavát — bár a háborús ember nem „ér rá“ lelkével és embertársainak sorsával törődni — most is hallatja és rendszerének kidolgozását tovább is folytatja. Új munkáiról, sajnos, közelebbit nem tudunk, de valószínűnek látszik, hogy a viszonyok megjavulásával ismét fontos tényezője lesz Maritain azoknak az embereknek az irányításában, akik eddig is nála kerestek választ problémáikra és egy jobb rendszer utáni vágyuknak megoldására.

VÁRKONYI NAGY BÉLA:

EGY TÜRELMETLEN KORTÁRSHOZ

Ne rázd az öklöd, ember, ne csatázz,	Elég egy szó, egy sóhaj: száz sebet
A sorssal hasztalan vitázzol:	Mutathatnék, de jobb a másik
Ha póre testtel a piacra állsz,	Megoldás: némán nézni az eget —
Még jobban fázol.	Megalvadt vérben állsz bokáig.

Elég, ha élek s hordom mostohán
 A terhet, hidd el, ez is érdem:
 Megérti így is késő unokám
 A szörnyű büntetést, hogy éltem!

EGY RIDEG FORMAMŰVÉSZHEZ

Katonás rend, fegyelem,
 S kész a világegyetem:
 Versed biztos talpon áll,
 S minden ríméd szalutál.

Rendek jobbra-balra át! —
 Formán múlik a világ,
 S aki ennek nem híve,
 Sose viszi semmire.

Cseng a rím és bong a szó:
 Elindul a vershajó.
 Mechanizált gépezet
 Hajtja, ha kell, fékezed.

Ámde költő, ne feledd:
 Nem elég a szerkezet,
 Összedől a sok ige,
 Ha versednek nincs szíve.

Nem elég a szó-varázs,
 Lélek is kell, égi láz.
 Kell a forma s jó malaszt,
 De csak úgy, ha nem fagyaszt

Így a vers csak cifra lom,
 Gépesített szó-malom,
 Feszés pompa, csillogás:
 Rím-kaszárnya, semmi más.

VÉGH GYÖRGY:

A HERCEG ÉS AZ ŐSZ

Darvakkal jó a herceg és az Ősz a dombok hajlatán — a néma herceg ismerős: én voltam hajdanán.	S hogy éjszakára kelve állt a Hold előtte hirtelen — aztán sokáig hallgatott s elszállt egy fellegen.
Fölötte sok-sok kócsag és sirály körötte emberek — és lesben áll: a holdra vár: kezeben íjj remeg.	Azóta nincs a sárga hold sehol: sötét az éjszakám — bagoly huhog s bokor hajol, a dombok hajlatán.

AZ ELMŰLÁS TAVÁNÁL

Ha itt az ősz, nincs messze már a fagy,
Szívemben rojtos bánat sirdogál —
S úgy kong bennem rég elhangzott szavad
Ó nyár, mint asztalon a pléhpohár,
S míg itt vágyak születnek és remények
Az Elmúlás tavánál üldögélek.

Sietnek sisteregve a habok,
Gyüremelő tajtékok futnak tova, —
Miként csönd a viharban: hallgatok,
Mert mély, oly mély az Elmúlás tava,
S ha elmerülnék most a zúgó árban,
Ó mondd, ki tudná meg, hogy erre jártam?

Itt-ott már készülődik a vihar,
felhők jönnek, villámok és szelek —
s bög-bög, bömböl mint megsebzett bivaly
a szél kürtjelétől fölvert Rengeteg —
s csak üldögélek itt a kénes őszben:
havas sirályok zsonganak fölöttem.

BENEDEK MARCELL:

JEAN GIRAUDOUX

Hatvankét esztendő s korában halt meg; bizonyára azzal a tragikus érzéssel, hogy a siker csúcspontját hazájának legszerencsétlenebb korszakában érte el.

Nálunk kevésbé ismerik, kevésbé sok jelentéktelen honfitársánál s nehéz is röviden megmagyarázni: ki volt, mi volt. Közönségünk, sőt nagyjában kritikussaink szótárából is hiányzanak azok a fogalmak, amelyek egyéniségének tömör meghatározásához szükségesek lennének. Alig néhány műve jelent meg magyarul; de ha valamennyi megjelent volna is, az az elképzelhető legjobb fordításban: idegen nyelven lehetetlen valakinek stílusáról tökéletesen hű képet adni és kapni. Mesélő vagy naturalista részletrajzot adó írónál, de lélektani elemzések írójánál is beletörődhetünk ebbe a kényszerű korlátozásába a teljes megértésnek; Giraudoux azonban nagyrészt idegen marad annak számára, aki nem franciául olvassa. (És „olvasni“ ebben az esetben a stílusnak mélyebb megérzését jelenti, mint aminőre a mi rosszul nevelt és hagyományokban szűkölködő közönségünk anyanyelvén is képes.)

Válaszfa a mi átlagos művelt olvasónk és Giraudoux között ennek az írónak még francia viszonylatban is rendkívül komplex kultúrája. Látszólagos játékossága mögött az ókor klasszikusainak, a francia klasszikusoknak, az európai — elsősorban német — kultúrának s a modern amerikai szellemnek vérrévált alapos ismerete ütközik ki lépten-nyomon. Anélkül, hogy tudományát mutogatni akarná, akkora területre vonatkoztatja könnyed célzásait és utalásait, mint régmúlt idők enciklopédikus műveltségű írói és tudósai.

Az irodalomtörténet-író zavarba jön, ha be akarja skatulyázni valahová. Húsz évvel ezelőtt az impresszionisták közé sorozták; ez legalább olyan szó, amelyet közönség és kritika annyira-amennyire megtanult már s kétségtelenül ki is fejezte egy részét az igazságnak. Azóta többet láttunk belőle és kortársaiból, s ha „beskatulyázni“ nem tudjuk és nem akarjuk is, kitapogattuk bizonyos közös vonásaikat.

Az impresszionizmustól a dadaizmusig ívelő korszak íróinak közös vonása a menekülés a naturalista valóság-ábrázolás és logikus lélekelemzés elől a képzelet „valóságfölötti“, szürreális világába. A menekülés különböző módokon történik. Már az is mentesíti az írókat a naturalizmus nyügettől, ha tárgyilag messzire kalandozik a jólismert és könnyen ellenőrizhető hazai világtól, tájaktól, emberektől és mesterségektől. Ezzel a módszerrel sűrűn él Giraudoux is; hol a görög mitológia világába megy vissza, hol a közös európai mesekincsbe markol, hol képzeleti szigetre vagy nemlétező országba viszi el hőstét illetve hősnőjét. Vannak, akik nála is messzebb kalandoznak — gondoljunk Superville-re vagy Alain-Fournier-ra.

A klasszicizmustól és naturalizmustól, éppen túltelített művelt-

sége miatt, egyaránt megcsömörlött író az emberábrázolásban is szakítani akar a mindenre „elegendő okot“ kereső motiválással, az alakok lábraállítással és következetes továbbfejlesztésével. Ennek filozófiai okai is vannak, de ilyen mélyre most nem nyúlhatunk le. Bizonyos, hogy nem pusztá szeszély és hányivetiség, amikor Giradoux — némileg Gide-re emlékeztető módon — mély és bonyolult lélektani magyarázatok, logikus megokolások helyett, „action gratuite“-eket, ok és célnélküli cselekedeteket követtet el alakjaival. És talán hasonló csömör eredménye, amikor majdnem kiirtja az irodalomból a klasszikus-naturalista „szenvédélyt“ s nem egyszer olyan alakokat rajzol, akikről mindent tudunk, csak érzelmi életüket nem ismerjük. (Gondoljunk a Csendes-Óceán ismeretlen szigetére vetődött Suzanne férfitest-halászatára.)

A csapongó, felelőtlen szeszély írójának nevezi magát. Ez azonban csak bizonyos szűk határok közt igaz. Giraudoux kultúrája, még ha ő maga megcsömörlött is ennek a kultúrának megkövesedett formáitól az ember és a világ ábrázolásában és a stílusban: sokkal mélyebben gyökerezik benne, semhogy felelőtlenül engedné csapongani. Az idegen olvasó talán a franciánál is jobban észreveheti a latin ráció és logika, a felhalmozott klasszikus és modern tudás, a gyakorlati és reális szemmel nézett mai élet korlátozó hatását. Bármennyire szembe fordul Giraudoux klasszicizmussal és realizmussal: franciább annál, semhogy bizonyos mértékig klasszikus és réalista ne maradna, akár akarata ellenére is.

A játékoságot, felelőtlenességét stílusában is éreztetni akarja. Szerinte „rögtönzés“ ez a stílus. Nos, ha az, akkor ez a leggondosabb rögtönzés a világon, a legalaposabban kidolgozott „szeszélyek“ alapján. Mindenestre más, mint a világosságra, mértékre és kiszámított beosztásra törekvő klasszikus stílus; más, mint a leltározó naturalizmus, s túlmeleg az impresszionista stíluson is, amellyel valamikor rokonságot tartott. Giraudoux azt mondta magáról egy alterego-ja szájával, hogy a dolgok nem csontvázukkal, hanem színükkel hatnak rá. Ezt elmondhatta volna Daudet vagy a két Goncourt is; de Giraudoux stílusa sem az előbbinek könnyed és felületlen színfoltjaira, sem a szorgalmas testvérpár izzadságszagú mozaikdarabjaira nem emlékeztet. Játékos, de nem könnyed; valami barokk precizitás van benne. Hol fogja meg az olvasót ez a stílus? Nehéz kérdés. Hogy a lehető legegyszerűbben fejezzük ki magunkat: szívénél nem, mert Giraudoux, aki olyan keveset beszél az érzelmekről, stílusában sem eshetik bele érzelmességbe vagy páthoszbba. De eszénél, polgári józan eszénél sem, mert — ahogy előbb mondtuk — tőle telhetően mellőzi a logikus folyamatokat és magyarázatokat, amik az olvasónak intellektuális gyönyörűséget szereznek. Ha „szeszélyesen odavetett“ mondatainak gondos kicirkalmazása közben egyáltalán gondolt Giraudoux az olvasóra, a hozzá hasonlóan megcsömörlött és menekülnivágyó kortársra gondolható, aki időben, térben és mondatszerkezetben szívesen szárnyal vele túl a jólismert világ megszokott ábrázolásán.

Úgyszólván minden művében együtt van, ami életén át foglalkoztatja. Kényszerűen hamis fogalmat adunk írásairól, ha tárgyukra egy szóval vagy mondattal utalunk. Csak ezzel a fenntartással mondhatjuk el, hogy vidéken töltött ifjúkorának emlékei szólnak meg a *Provinciales*-ban és az *École des indifférents*-ban — fölösleges rámutatnunk, hogy az egyik cím Pascalra, a másik Molière-re utal; — háborús élményekről az *Adorable Cléo* és *Lectures pour une ombre*; *Siegfried et le Limousen* a faji eszme ironikus feltalálása egy emlékezetét vesztett francia hadifogoly története révén; *Amica America* nagyjában az amerikai lelket mutatja meg; néhány regény több-kevesebb crotikával a női lélek saltomortáléit rajzolja (*Juliette au pays des hommes*, *Englantine*, *Intermezzo*); *Suzanne et le Pacifique* fantasztikus robinzonád. *Bella* és *Lutte avec l'ange* tele van politikai vonatkozásokkal.

Mint színműíró szívesen fordul Giraudoux az antik világhoz, ironikus bölcseséggel frissítve fel antik tárgyakat: *Amphitryon 38* (a szám utalás az előző sok feldolgozásra); *Électre*; *La guerre de Trois n'aura pas lieu*. Ez utóbbi darab megdöbbentő aktualitással érzékelteti, hogyan tör ki egy háború, amelyet senki sem akar. Az *Ondine*, amelyet Nemzeti Színházunk Zilahy Lajos kitűnő átdolgozásában egyszerűsítve, fantasztikus mese-díszletek közt játszott, még ebben az alakjában is a szimbolumnak nem egykönnyen felfogható tömegét zsúfolja az ismert német-francia mesébe. Lényege az abszolútnak, az ideálnak reménytelen (de sohasem teljesen eredménytelen) összetalálkozása az időbeli, relatív, emberi elemmel. A végtelenség mindnyájunkban megvívja a maga harcát és többé-kevésbé megváltoztatja végén élnünket.

Ez a darab önmagában is bizonyítja azt, amit Giraudoux ironiával és „szeszélyességgel“, az érzelmi és pathetikus elem kikapcsolásával rejtegetni igyekszik: hogy embertelen korunk emberségesebb írói közé tartozik. El kell következni az időnek, amikor a nyelvi, stílusbeli, érzelmi és szellemi nehézségekkel megbirkózva, közönségünknek szélesebb rétegei is megismerkednek vele. Fordítóknak és kritikusoknak szép feladat lenne ezen az ismeretségen munkálkodni.

GEROLAMO SAVONAROLA:

A MEGKÍSÉRTETT LÉLEK ÖNMAGÁT ERŐSÍTI

Lelkem bolyong, a bűnös
Bossz úton megreked

S levágja gyors halál, ha
Védelmet nem lelek.

Az ördög is galádul
Beccapja lelkemet,

Gyönyört ígér özönnel
S tüzesen incoseleg.

A föld is udvarol, hogy
A bünt szeresse meg;

Jaj, lelkem, ennyi bajban
Téged ki menteget?

Magad te mentsed azzal,
Mit Isten ad neked,

A szabad akarattal
Javadra cselekedj.

Tekints az Úr Jézusra,
Ki megfeszítettet,

Imádd alázatoddal
S kegyelme lesz veled,

Bízz és remélj te benne,
Erőt ad eleget,

Nem győzhet semmi rajtad,
Hacsak nem engeded,

Kegyelme óv, ki merne
Fölkelni ellened.

Gondolj a gyors halálra,
Ki gyorsan eltemet,

A pattogó pokol vad
Bosszúját ne feledd,

S tekintsd az ég vigalmát,
A boldog mennyeket.

Lángolj a szent kegyességre
Tüzével telve meg,

Ekként fogod te könnyen
Viselni terhedet.

Keblére vesz majd Jézus,
Mint édes jegyesed

És gyöngéden megcsókol
A drága szeretet.

Az öröklét gyümölcsét
Vigan megízleled,

A végtelen dicsőség
Újjongva zeng neked,

Hogy nincs a szeretetnél,
Nincs semmi kedvesebb.

Hát menj a jó úton, hol
Az Úr Isten vezet

S a boldog Háromságban
Dicsérd egy Istened.

INTELME A VAK LÉLEKHEZ

Lelkem, világtalan, vak
Lélek, az Isten eldob,
És nem leled nyugalmad,
Mivel a bűn neked jobb:
És nincs már jegyesed, hogy
Kegyelme védjen.

Jaj, nincs reményem,
Se irgalomra érdemem.
Ó, jaj nekem, ó, jaj nekem!
Elhagytalak, én Istenem.

Prato s Bibona drága
Csodái gyönyörűen
Ragyognak a világra,
S bukdosva mind a bűnben,
Ilyen csodát te hűtlen,
Garázda lélek
Hogy' értenél meg?
De bűnhődés majd a végzetem.
Ó, jaj nekem, ó, jaj nekem!
Elhagytalak, én Istenem.

Itáliát a dögvész
S a háború leverte,
Az inség öldökölt és
Az Úr ítelt felette,
Pestissel így etette
Te balgatag vak,
Mert azt akartad,
Hogy más kenyered ne legyen.
Ó, jaj nekem, ó, jaj nekem!
Elhagytalak, én Istenem.

Tudósok, csilagászok
S nagy próféták izentek,
Jajgatták barna gyászod
A bölcsék és a szentek,
De balga vagy, neked szebb
A földi láрма
S a bűn igája,
Mert virtus benned nem terem.
Ó, jaj nekem, ó, jaj nekem!
Elhagytalak, én Istenem.

Az Úr mennyi malasztot,
Ezernyi szent kegyelmet
És nagy javakat osztott
Szegény kicsiny szívednek,
Ó, hányszor segített meg!
S te oly konok vagy,
Eltékozoltad
Nagy jussodat könnyelműen.
Ó, jaj nekem, ó, jaj nekem!
Elhagytalak, én Istenem.

Az Úr Jézust keresd meg,
Hogy jó utat mutasson,
Minden bűnöd levedd
S az angyali malasztot
Bád néz a Boldog-Asszony,
Ki Gyermekeének
Örökkön érted
Imádkozik a mennyeken.
Ó, jaj nekem, ó, jaj nekem!
Elhagytalak, én Istenem.

A SZŰZ-ANYÁHOZ

Királyi Szűz, dicsőség teneked,
A homlokodtól lángolóbb a nap,
A diadalnak édes Anyja vagy,
S Fiaid teremtett, aki jegyesed.

Az égi fényt ragyogva lengeted,
S a szakadékba ömlik sugarad,
Te villogó zafir, a balgatad
Korok nem értik égi fényedet.

De nézz reám szelíden, szűz Királyné,
Ha ajkamon zeng a hajdani Ávé
Amit a földön hirdetett az angyal.

Sok tévedésem ne tekintsd haraggal,
De mennyországi sugaradba gyűjts át
És neked adom szívem aranykulcsát.

Horváth Béla fordítása

BÍRÓ BERTALAN:

PÁPA A BIRODALMI TÖRVÉNYSZÉK ELŐTT

Egész Európa nyugtalan és lázas volt. Mindenfelé szorgalmasan olvasták Pál apostol ama leveleit — különösen a tesszalónikaiakhoz írt második levelét —, amelyek a világvégi egyházüldözésekről s a Gonoszság Emberének, a Kárhozat Fiának eljöveteléről szólnak. Pictaviumban, a nyugati végeken Hilarius külön könyvet írt a római Császárról, melyet így kezd: „Nincs most itt a hallgatás ideje, hanem a beszédé, hiszen Krisztus itt áll az ajtóban, mert már köztünk jár az Antikrisztus!“ Pedig ez a Császár, Constantius, nagyon nyájas ember. Sokszor, sőt túl sokszor is hangoztatja, hogy ő is keresztény! Igaz, hogy ugyanakkor az újpogányság közül szedi elő bizalmasait s a gerinces, hithű férfiakat eltétei láb alól.

A nagy keresztény tömegeknek azonban nem kellett az újpogányság, amelyet keresztény címkével árusítottak, de amely velejéig pogány volt: az ariánizmus. „Irtóztak tőle, mint a mérgekgígyótól“ — írja a Nagy Üldözött, az újpogányság rettegett ellenfele, Athanáz, az alexandriai püspök. Bár valóságos koreszme volt a hangos propoganda miatt, mégis csak kis réteget tudott megejteni: a hatalmi konkok s az új lehetőségek szimatolót.

Akkor tért vissza Athanáz immár második száműzetéséből, melyet előbb a ködös és rideg Trierben, majd róma éber császári garnizónjának felügyelete alatt szenvedett végig, sokezer mérföldnyire napfényes, derűs hazájától, Alexandriától. Mikor pedig hazatért soknak útjában volt megint. Akik terveiknek egyetlen gátlóját a katólikus Egyházban voltak kénytelenek felismerni. Sardiciában (Szófiában) mindjárt össze is ültek, hogyan kellene ismét és most már végérvényesen eltenni az útból kora vallási géniusát, Athanázt. Éppen kereken 1600 évvel ezelőtt — 343 késő őszén.

Itt azonban semmire sem mentek s Európa akkori egyetlen Ura és Vezére, a Császár mindenképpen vallásilag is tönkre akarta tenni gyűlölt ellenfelét, credményt akart mindenképpen. A megrágalmazás és a szennyes vádak egész özönét terjesztették szerte a Birodalom ügynökei. Azt is mondták, ő szította a politikai gyűlöletet a két hatalmi társ, Constans és Constantius közt. A milánói császári palotába hivatta össze a zsinatot, mert saját fülével is akarta hallani, hogyan fogják kárhozatni Athanázt és ami ezzel járt: mikép fogadják el az újpogányságot, amely Jézust nem Istennek tartotta, hanem csak egynek a többi zsidó rabbik közül...

Lucifer, a heves és vérmes cagliari püspök nyíltan jelentette, hogy e császári kívánság minden egyházi törvénnyel ellenkezik. Constantius, a császár dőlyfösen vetette oda:

— Az lesz az Egyház törvénye, amit én akarok!

És a Császár, Európa egyetlen Ura és Vezére, a legcélravezetőbb megoldást vette elő: Lucifer püspököt a világ háta mögé száműzte, valahová az eufráteszi ingoványok sárkalyibái közé. Dénes milánói püspököt is egy kappadóciai internálótáborba záratta. Hilarius római diakonust meg ott a helyszínen véresre korbácsoltatta. A megijedt püspökök megszeppent része aztán aláírta a császári kívánságot.

Hátra volt még a Pápa, az ősz és aszkéta aggastyán, Liberius. Itt már nem megy semmire a durva katonamódszerekkel, tudta jól a császár. Elküldte hozzá Euszebiosz eunuchot, hogy akár aranyos ajándékokkal, akár drasztikusan vegye vagy kényszerítse a pápát, hogy fogadja el magas császári kívánságát: Athanáz kárhoztatását és az újpogányság elveinek s módszereinek egyházi szentesítését annál is inkább, mert korezmék azok, hiszen szinte az egész Európa elfogadta s azok szerint gondolkodik már. „Az egész földkerekség felyögött: és csodálkozva vette észre, hogy immár teljesen ariánus“ — így írta ezekről az évekről később maga Jeromos is. Különben nem is lehet más választás, mert a Birodalom hatalmi gépezete minden nyílt ellenállást úgy is könyörtelenül eltípor. Jó lesz, ha ezt a Pápa megjegyzi magának!

A Pápa mégis megvetéssel utasította vissza az eunuch kínálkozásait: ajándékostul kidobatta. Az aggastyán Pápát erre letartóztatták és a Császár elé hurcolták. A világ lelki Vezérét Európa egyetlen politikai Vezére elé. Milánóban ült össze a Birodalom Törvényszéke, a Császár maga elnökölt azon 355-ben. Az egykori törvényszéki irnok gyorsírással jegyezte le a híres kihallgatást, amelyet Theodorétosz történetíró vigyázva megőrzött.

Ódon könyvtárban halkan sorakoznak az Egyház véres históriáinak lapjai és poros fóliánsok fakult írásai között áhítattal keresgél az emlékezés. Mi a mai kor vérrel és vésszel vemhes napjaiban azért írjuk itt le s másoljuk ki onnan e híres kihallgatást, hadd lángoljon és izmosodjon bennünk a hit, hiszen ezek a korok s emberek, módszerek és eszközök azóta sokszor megismétlődtek...

Constantius, a császár így kezdte:

— Magad is keresztény vagy és birodalmi Fővárosunk püspöke. Épp ezért fontosnak tartanók — ezért is idéztünk Téged ide — hogy mondd fel Te a közösséget azzal a szörnyen gögös Athanázzal. Hiszen az egész földkerekség azon a véleményen van, hogy ez volna az igazi jövelet. Különben is egy zsinat azt már egyhangúlag el is határozta, hogy Athanáz az egyházi közösségen kívülálló embernek kell tekinteni.

Liberius, az aszkéta Pápa a sokat látott aggastyánok nyugalmával így felelt:

— Felség, az egyházi ítéleteknek mindig gondos igazságossággal kell létrejönniök. Ha tehát Felséged erre gondolt, akkor helyesen tenné, hogy gyűlést hívna össze. Ha majd azután ez a gyűlés Athanáz elítélésre méltónak találja, akkor az egyházi peres eljárások szabályai

szerint ellene ítéletet lehet hozni. Az azonban sohasem tűrhető, hogy valakit elítéljünk olyan miatt, amire rá sem szolgált.

— Csakhogy immár az egész földkerekség ítéletet mondott az ő istentelen tettei fölött. Athanáz azonban kajánul az egész világ arcába nevet!

— Felség, ne feledd, hogy egyik sem volt szemtanúja a vádának azok közül, akik annakidején aláírták a kárhoztató ítéletet. Csak színleg tették azt, gyávaságból és Előtted való — meghunyászkodásból!

— Mi az, hogy színből, gyávaságból, meghunyászkodásból?

— Mindazok, akik nem szerették az Isten iránt való tiszteletet, a Te megvesztegetéseidet előnyben részesítették. Így aztán minden peres eljárás nélkül elítéltek egy férfiút, akit pedig szemükkel sohasem láttak. Keresztények közt ilyesféle nem fordul elő!

— A tíruszi zsinaton azonban ő személyesen is ott volt s elítélték és a földkerekség összes püspökei erre való hivatkozással mondták ki verdiktjüket.

— Tévedsz, Felség. Ezt az embert sohasem ítélték el személyes jelenlétekor. Azok pedig, akik ott összegyűltek, akkor hoztak ítéletet, amikor Athanáz már rég elhagyta a Törvényszéket.

Euszebiosz, a kövér eunuch erre közbeszólt:

— A tíruszi zsinaton mégis bebizonyították, hogy ő eltért a katolikus hittől.

Liberius, a Pápa figyelemre sem méltatta az eunuch személyét és változatlanul a Császárnak magyarázott:

— Mindössze öt püspök mondta ezt az ítéletet. Ezek is azok voltak, akik Athanázzal együtt Mareotiszba vitorláztak. Tíruszból útnakindították őket, hogy ott ellene vádanyagot gyűjtsenek. Ezek közül a kiküldöttek közül kettő már meghalt: Theogoniosz és Theodór. A másik három még életben van: Marisz, Valens és Ursacius. E három kiküldöttől Sardiában (Szófiában) kezességet követeltek a rájuk bízott feladatra vonatkozólag. Erre ők egy iratot nyujtottak be az egyetemes zsinathoz, amelyben bocsánatot kértek amiatt a rágalmazó irat miatt, amelyet ők Mareotiszban egyoldalúan készítettek. Ezt a kérvényüket Mi gondos őrizetben tartjuk. Nos, Felség, a két párt közül melyikkel tartjuk fenn a közösséget? Azzal-e, amelyik előbb Athanáz elítélte, később pedig tőle bocsánatot kért? Vagy pedig azzal-e, amelyik még ezek után legutóbb is az ő elítélését mondta ki?

Epiktétosz ariánus püspök közbeszólt:

— Ó, császári Felség, Liberius most a nagy szóáradatot nem a hitért vagy az egyházi jogrendszerért mondta el ám! Pusztán azért, hogy hazatérve eldicsekedhessék Róma szenátorai előtt, hogy agyon-disputálta magát a Császárt is.

Erre a Császár így szólt Liberiushoz:

— Hát vajjon a földkerekségnek hányadrésze a Tiéd, hogy csakis Te egyedül merészelsz konokul kitartani amellet az elvetemült ember mellett és így a Birodalom nyugalmát, sőt az egész földkerekség békéjét is megzavarod?

— No és ha csakis én magam állnék mellette — a hit ügye által nem lenne gyengébb! Hiszen az ószövetségben is csupán három férfiú akad, aki szembezárt még a királyi parancsal is!

Euszebiosz, az eunuch így horkant fel erre:

— Úgy? Tehát te a mi Császárukat Nabukodonozorhoz hasonlítod?

—Egyáltalán nem! Am Őfelsége ezzel az ő elfogult állásfoglalásával egészen felületesen olyan férfiút akar elítélni, akin még Mi sem mondtunk ítéletet. Én is teljesen azon a nézeten vagyok, hogy ebben az ügyben valaminek kellene már történnie. Mégpedig annak, hogy legközelebb egy könnyen érthető és alapos emlékiratot kell készíteni, hogy a niceai hitvallást erőteljesebben lehessen védelmezni. Közben azonban püspöktársainkat vissza kellene hívni a számkivetésből és püspöki székeikbe vissza kellene iktatni. Ha azután másodszor is kitűnik, hogy ama férfiak, akik most ily zavarokat okoznak az Egyházban, valóban egyetértenek az apostoli hittel, mindannyiunknak Alexandriában kellene összegyűlnünk, ahol mind a vádlót, mind a vádló jelen volna összes ügyvívőkkel együtt. Ott aztán arról egyöntetűen kellene vélekednünk.

Epiktétosz így szólt bele az ajánlatba:

— Csakhogy a Birodalom egész közlekedési apparátusa sem elég arra, hogy a püspököknek ezzel az odaáramlásával megbirkózzék!

— A Egyház nem szorul sem az államra, sem annak közlekedési apparátusaira — mondta a Pápa. — Az egyes egyházmegyék mindig elő tudnak teremteni maguk is annyi összeget, hogy saját püspöküket akár egészen a tengerpartig szállíthassák.

— Ami egyszerismindenkorra jogerősen el van intézve, azon nem lehet újból vitázni — kezdte előlről a Császár. A legtöbb püspök egyszer már leadta szavazatát. Emellett kell maradni! Te pedig, mint annak a gazembernek barátja, egyedül mégis szembeszállsz.

— Felsőg, azt Mi még sohasem hallottuk, hogy valamelyik bíró a vádlottat annak távollétében gazembernek nevezte volna, hogy ezzel magánbosszúját töltsse ki.

— Csakhogy az az ember valamennyiünket kigúnyol! Engem azonban személy szerint a leginkább! Nemcsak az én idősebbik hátyámnak a bukása szolgált neki nagy öröme, hanem boldog emlékeztető Constant is ellenséges érzületre uszította ellenem. Ugyanakkor azzal is kísérletezett, vajjon meddig tűröm el az én végtelen türelmemmel ennek a felbujtogatott testvéremnek, meg ennek a tulajdonképeni heccelőnek a kötekedéseit.

Addig nem nyugszom, amíg ez a vérszopó el nem tűnik az Egyház színpadáról!

— Csak aztán ezt a Te bosszúszomjadat ne a püspökök segítségével elégtésd ki, Felsőg! Mert a papság kezének tisztának kell maradnia a szent dolgokra. Épp azért még egyszer ismétlem: Add ki a rendeletet, hogy térjenek vissza a száműzött püspökök székvárosukba, ha neked is úgy tetszik. Ha aztán az sül ki, hogy ők az egyedül igaz

niceai hitvallás mai védelmezőjével egyetértének, akkor egy meghatározott városba hívasd őket össze, hogy biztosíttassék a világ békessége. Soha sincs szükség azonban arra, hogy megbélyegezzünk olyan férfiút, aki semmi bűntényt nem követett el.

— Most mindössze erről van szó — foglalta össze a Császár. — Téged visszaküldelek Rómába, de csakis akkor, ha Te önként felveszed a kapcsolatot a többi (ariánus) egyházakkal. Tehát a hön óhajtott béke kedvéért fogd ezt és írd alá — aztán térj vissza Rómába!

— Római testvéreimtől én már elbúcsúztam. Fölöttem pedig sokkal magasabban állnak az Egyház törvényei, mint az a kedvezmény, hogy én Rómában lakjam.

— Tehát mégsem írod alá? — horkant fel a Császár. — Háromnapi gondolkodási időt adok Neked. Ha igent mondasz és aláírást adod, akkor visszatérhetsz Rómába. Ha azonban nem mondasz — akkor gondolkodhatsz majd, hogy a világ melyik részébe szállítatlak!

— Háromnapi gondolkodási idő sem változtatja meg elhatározásomat. Vitess tehát engem oda, ahová akarsz!...

Két nap múlva újból megkérdezték az aggastyán Főpapot s mivel megmaradt elhatározása mellett s nem fogadta el az újpogányságot, a Császár megparancsolta, hogy Beroiába, egy szurtos trák faluba, a Balkán legkopárabb vidékére száműzzék a Pápát.

Liberius elhagyta a Birodalmi Törvényszék díszes márványtermét. A Császár 500 aranyat küldött neki útiköltségül. Liberius, a Pápa azonban így szólt a küldönchöz:

— Fogd az egészet és vidd csak vissza a Császárnak. Neki úgysis sok zsoldra van szüksége a katonái számára!

Aztán a Császárné is ugyanennyi aranyat küldött a Pápának. Liberius ennek is ezt üzenté:

— Ezt is add vissza a Császárnak, neki van szüksége arra, amikor csapatai kivonulnak. Ha azonban a Császár ezt nem tartja fontosnak, adjátok inkább Auxentiusnak és Epiktétosznak — akik szeretik az ilyesmit!

Mivel a császári felségektől semmi pénzt nem volt hajlandó elfogadni, ismét Euszebioszt, a hájas eunuchot küldték hozzá nagyobb összeggel. Liberius azonban neki is ezt üzenté:

— Te az egész földkerekség templomait kiraboltad már s most, mint templomrabló, alamizsnát akarsz abból a lábam elé dobni? Tarkardj előlem s előbb keresztény légy!

És anélkül, hogy a Pápa bármit is elfogadott volna, harmadnap múlva letartóztatták és erős készültséggel számkivetésbe hurcolták.

Azó:a hány főpap, püspök, pap és pápa járt Liberius útján s fog is még járni egészen a világ végezetéig..

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

ERDÉLY ÖRÖKSÉGE*

Erdély viszonylagos földrajzi és történelmi egysége folytán, mind a múltban, mind a jelenben az ország többi részénél inkább fokozottabb mértékben magára vonta a mindenkori közfigyelmet. Tájaink közt olyan, mint a legkisebb gyermek a családban: szándéktalanul is, a dédelgetett és féltett kedvenc, akit legjobban szeretnek és legnagyobb várakozással néznek. A szeretetet megérdemelte és a várakozást beváltotta. Történelmét az elmondhatatlan szenvedések és a nagy teljesítmények láncszemeiből kovácsolta az idő. A táj pedig miniatűr változatban az egész ország tükröképe.

Természetesen az Erdély iránti érdeklődésnek is megvan az egymást váltogató dagálya és apálya, ahogy ennek az országrésznek élete is hol ország-világra szólóan fölizott a nagy tragédiák vagy nagy tettek tűzében, hol csöndes erőtgyűjtő vagy gyógyuló mozdulatlanságban szunnyadt. Az elmúlt évtizedek eseményei, különösen 1940 ősztől kezdve, az ország Erdély-szeretetéet szinte eleméntáris szenvedéllyel csigázták és állandóan ébren tartották. Ennek a szívós vonzalomnak az érdekelt éppúgy hasznát látta, mint az anyaország. Erdély ismét tükröt tartott a magyarság elé: történelmi sorsának és küldetésének, feladatának fényesre csiszolt tükröképét, s ugyanakkor ismét meg kellett látni, hogy teljes életet csak az ősi organizmus egységében élhet.

Az erdélyi magyarság húszéves kisebbségi élete, politikai, szociális, vallási és főként irodalmi megnyilatkozásaival állandó tanítás volt a kortárs magyarok számára: mondanivalói az állandó figyelem kereszttüzeiben álltak és lassanként az egész többségi magyarságot átható élménnyé kristályosodtak. Ekkor a szétszakítottság idején, a történelem, a múlt is elsősorban, a jelen erőin át hatott és érvényesült. A legalább részleges egyesülésnek kellett eljőnie, hogy ismét számbavegyük, mit jelent számunkra a történelmi Erdély sorsa és teljesítménye: Erdély öröksége.

Az élő magyarság legjobb szellemei, anyaországiak és erdélyiek egyaránt vállalták ennek a nagyarányú leltározásnak feladatát. Sok értékes könyv, tanulmány, cikk volt ennek a munkának eredménye. A széleskörű kutató és összegező tevékenységnek lemerése, új eredményeinek megállapítása számos meglepő és hasznos következtetéssel szolgálta. Helyünk sincs, de nem is célunk, hogy akár csak utalásokkal is számot adjunk a változatos anyagú újabb Erdély-irodalomról, annak kiemelkedő értékeiről, ehelyett inkább a méreteiben és célkitűzéseiben legjelentősebb munkára hívjuk föl ismét olvasóink figyelmét: arra a könyvsorozatra, mely már címében is „Erdély öröksége”-nek számbavételét ígéri. A tíz kötetes sorozatot Cs. Szabó László, a modern magyar esszé egyik legjobb képviselője és Makkai László, a fiatal történészgárda tehetséges, nemes stíluskészű tagja — mindkettő erdélyi — szerkesztette, az izléses, finom és értékes kiállítás pedig a Franklin-Társulat áldozatkészségét dicséri. Egy rövid cikkben még ennek a sorozatnak értékét sem lehet érdeme szerint méltatni, azért most — elsősorban történelmi s irodalmi jelentőségét és mondanivalóját emelve ki — az első öt kötetről szólunk s a sorozat második felét külön tárgyaljuk. A kettéválasztást maga az anyag is javallja: a sorozat első része ugyanis Erdély önállósá válását, a fejedelemség megszületését, kialakulását és virágkorát mutatja be, a második rész pedig az önállóságát veszített Erdély életét, egyéniségeit és végül az anyaországgal való múlt századi egyesülését tárja elénk.

A művelt magyar olvasóközönség által még hírből is alig ismert világba vezetnek az egyes kötetek. Irodalmunk szakkörökön kívül alig emlegetett meg bennünket. Erdély örökségének talán legjelentősebb része, a nagy történelmi tanulságokon

* Erdély öröksége. (Erdélyi emlékiratok Erdélyről.) Tíz kötet. Szerkesztette Cs. Szabó László és Makkai László. Franklin-Társulat kiadása.

kívül az a gazdag, változatos memoáriróadalom, melyből pompás ízelítőt ad ez a sorozat. A történelmi eseményekkel egykorú emberek emlékirataiból, feljegyzéseiből, naplóból ismerjük meg itt Erdély történelmét, sokszor talán egyszóval, egy-egy érdekelt egyéniség egyéni szempontjai szerint, de sokkal létezőszerűbben és elevenebben, mint a késői történelmi összefoglalásokból, hisz a szemtanú álményeinek melegsége, meggyőződésének, rokon- és ellenszenvének ízzása minden átírás, közvetítés nélkül árad az írásokból. Az egykorú élet, a történelem is a hétköznapi, az igazság és az elfogultság, a meggyőződés heve és a meggyőzés szándéka, a rideg, tárgyilagos hang és szenvedélyes előadás színes egyvelegéből alakul ki, szinte előtűnik, az eltűnt, de hatása és tanulságai folytán ma is élő múlt. Az egykorú vallomások szükségképpen csak részleteket nyújtó mozaikkockáit az egyes kötetek elé írt bevezetések fogják össze egységes képpé, megadva a szükséges történelmi, művelődéstörténeti és irodalmi tájékoztatást.

Az első kötet, melynek címe: Tündérország, Oláh Miklós, Verancsics Antal, Heltai Gáspár, Mindszenti Gábor, Forgách Ferenc, Borsos Sebestyén, Bánffy Gergely és Szántó István műveiből vett szemelvényeket tartalmaz. Ezek az írók részben még a Mohács előtti Magyarország neveltjei s ennek emlékeivel lelkükben szemlélik a pusztuló haza sorsát, a török terjeszkedését és Mátyás birodalmának széthullását. Erdély születése kínok és szenvedések között történt, egy egész országnak kellett veszendőbe menni, hogy létrejöhesse a független, önálló fejedelemség. A Sárkányfogak című következő kötet Kovacsóczy Farkas, Bethlen Farkas, Gyulai Pál, Somogyi Ambrus, Baranyai Decsi János, Szamosközy István, Enyedi Pál és egy névtelen jezsuita írásainak tükrében, azt a váltakozó küzdelmet érzékelteti, melyet az erdélyiek Báthory István és Báthory Zsigmond fejedelemsége alatt az állami és szellemi önállóságért s ugyanakkor az egységes haza megteremtéséért folytattak. Az egykorú feljegyzéseket érzékeltes, elevenen megfestett háttérrel látja el Cs. Szabó László terjedelmes bevezetése. A harmadik kötet, a Tűzpróba, melynek Bíró Vencel írta meg a bevezetését, Bocskay István fejedelemségéről szól. A sokat vergődő Erdély politikai helyzete megszilárdul, az erdélyiek egyre hangosabban vallják, hogy önálló Erdélyre éppen az egyetemes magyarság érdekében szükség van. Nagy Szabó Ferenc, Gyulai Lestár, Krauss György, S. Laczkó Máté, Bocskai István, Mikó Ferenc, Borsos Tamás és egy névtelen száz ennek a kornak tanúi. Erdély virágkora kétségtelen Bethlen Gábor fejedelemsége. Nagyarányú egyéniségét, politikáját, tetteit és terveit tükrözi a negyedik kötet: A fejedelem. Makkai László bevezetése és a kortársak, K. Dajka Gábor, B. Veres Gáspár, Redmezy János, Toldalagi Mihály, Kemény János vallomásai és magának a fejedelemnek végrendelete mind egy-egy hatásos adalék és bizonyíték Kemény János, a későbbi erdélyi fejedelem kijelentéséhez: „Meghala ez a nagy fejedelem, kihez hasonló magyar Mátyás királytól fogva és István királyon kívül nem hallott, nem is remélhetni... Oh vajha remélhető volna valaki más! Oh vajha avagy ne született, vagy örökké élt volna!” Erdély virágkora I. Rákóczi György uralkodása idején folytatódik, de fia vakmerő, azaz meggondolatlan vállalkozásai révén tragikus hirtelenséggel véget ér. Erről szól az Apa és fiú című kötet, mely egyúttal a kis fejedelemség történelmének fordulópontját is észlelteti. Asztalos Miklós bevezetésében fölvezet azokat az okokat, melyek Erdély romlását előidézték. Szavait a kortárs tekintélyével erősítik meg Szalárdi János, Enyedi István, P. Horyáth Kozma, Bethlen János, Medgyesi Pál. A kötet utolsó írója, Apácai Csere János Az iskolák igen nagy szükségességéről mondott beszéde egyúttal a felemelkedés legfőbb eszközére is rámutat: a műveltség hatalmára.

Erdély csillaga lehanyatlott, de szelleme nem senyvedt el, sokan elindultak Apácai Csere János által kijelölt úton s esőndben, magányban a politika helyett a szellem, az irodalom, a tudomány örökségét gazdagították.

Az egyes kötetekben között anyag nemcsak történelmi szempontból érdekes és tanulságos. Művelődéstörténeti eredményekkel is bőségesen szolgál. A magyar szellem simulékony alkalmazkodással vette át a nyugati műveltség vívmányait, mozgalmait és eredményeit, így az egyre fejlettebb írásbeliséget, mely már nem elégedett meg az elvontan tudományos vagy szárazon gyakorlati jelenségek rögzítésével, hanem az élet mindennapi nagy és kis eseményeit is meg-

örökítette a maga és az utókor számára. A magyarság s köztük az erdélyiek az európai memoár-írás divatját hova-hamar átvették és egyéni viszonyainknak megfelelően továbbfejlesztették. Minderről az első kötet bevezetésében Kardos Tibor rajzol tanulmányos képet. Érdemes az emlékirók társadalmi elhelyezkedését is szemügyre venni: azt látjuk, hogy előkelő úr, pap, írődeák és egyszerű polgár egyaránt akad köztük. Ez a jelenség az erdélyi élet fejlettebb műveltségi állapotára, valamint demokratikusabb társadalmi berendezettségére egyaránt jellemző.

Fényi András.

THURZÓ GÁBOR:

SZÍNHÁZI KRÓNIKA

Vannak ötletek — és nem is éppen vadonatajuk, — amelyeket csak egyszer lehet megírni. Vagy legalább is annyiszor lehet megírni, míg a lehető leg-tökéletesebb, s éppen ezért végleges, formát nem találnak számukra. Ez történt a játék és valóság ősi ellentéte körül szövődő ősi dráma-magokkal. Pirandello a „Hat szerep keres egy szerzőt“ -ben megtalálta az egyedül lehetséges és egyedül hiteles formát a számára, — az ötlet befejezte pályafutását, még egyszer nem szabad hozzányulni. *Bibó Lajos* mégis újra kísérletezett vele, még pedig ugyanolyan színpadi keretbe állítva, nagyjából ugyanolyan végkövetkeztetést vonva le belőle. Végkövetkeztetést, vagyis azt, hogy a kérdésre nem lehet felelni: nem dönthetjük el, hogy életünkben hol kezdődik a játék és hol ér véget a valóság. A határok egybemosódnak, s ha az író végső élményeként szorongást hagy bennünk, megtette kötelességét. Ezt a szorongást a „*Napfoltok*“ után nem éreztük. De nem éreztük a darabban a drámai feszültséget sem. A mese maga nem túlságosan érdekes, de ha érdekes lenne, akkor sem *Bibó Lajos* sajátos tehetsége tudná érdekessé, lélektanilag elfogadhatóvá tenni. Emlékezzünk a *Jussra*, a *Hibásokra*, — *Bibó* a kevészavú parasztokat hitelesen állítja színpadra, a paraszti problémákat oldja meg a színpadon is a legtöbb sikerrel. S tehetségével egyenrangún. A „*Napfoltok*“ idegen terület. *Bibó* nem érti a társalgási drámák dialógusát, kénytelen fellazítani tömör kifejezési formáit, dagályossá, érzélgőssé, fölösen jelképvé lesznek mondatai. Egy kis túlzással azt mondhatnók: pszichológiai

vezércikkekké. Értetlenül állunk a konfliktus előtt, nem tud lekötöni és érdekelni, a színpadon mozgó figurák nem mondanak semmit a számunkra. Légüres térben, kellő lélektani indokolás nélkül bonyolítódik sorsuk. Fogadjuk a darabot annak, ami: egy a maga zsánerében kitűnő író tévedésének. A *Nemzeti Színház* előadása sok ponton nagyon jó, s különösen az epizódokban az. *Kiss Ferenc* ripacsdirektora átgondolt, sűrűn drámai és emberi alakítás, modorosságai ügyszólván bele vannak komponálva a szerepbe. *Makay Margit* és *Somogyi Erzsébet* hálátlanabb szerepet kapott, — *Somogyi Erzsébet* fiatal színésznőjét kellett lennek, eltűzött drámaiságúnak tartjuk. A kisebb szereplők közül emberi hangjával néhány pillanatra érdeklődést tudott kelteni a darab iránt *Balázs Samu* és *Timár József*.

*

Thornton Wilder első színpadi művének, „*A mi kis városunk*“ -nak nem az az érdekessége, amit legelőbb gondolnak. Teljesen mellékes, hogy van-e a színpadon díszlet, kellékekkel dolgoznak-e a színészek, illuziót ad-e az, hogy az író szántszándékkal megfoszt minden színpadi illuziótól. Ezek mellékes dolgok, *Thornton Wilder* színjátéka nem nyer azzal, hogy a kínai színpad jelzéseivel dolgozik, de nem vesztene akkor sem, ha figurái díszletek között játszanának és kellékek lennének a kezükben. A darab legfőbb értéke az a mély emberség, amelyik minden sorában úgy ragyog, mint a nagy versekben. Kisvárosi életet látunk a csupasz színpadon, azokat a mindennapokat, melyeket szürkének szoktak nevezni, hiszen nem történik bennük

semmi. Nincsenek megrázó konfliktusai, érzelmes vagy ijesztő eseményei, nincs bennük se vígjáték, se dráma. A mindennapi élet a maga természetességében perog le, kiugró pontjait nem látjuk, hiszen átéljük őket, s az ember nem szokott az események kellős középpontjában rádöbenni arra, hogy élete fordulópont előtt áll, hogy egész életére kiható dolgok történnek vele. Az élet megy a maga útján, kis jelzőkövei vannak, melyeknél megállunk néha, de mielőtt gondolkodni kezdenénk fölöttük, el is felejtjük őket. Thornton Wilder darabja ezt az észrevétlen hullámzást mutatja meg, a legyszerűbb és legmegszokottabb helyzeteket, legmindennapibb érzelmeket és indulatokat. A színpadra odatesz néhány embert, akik elkezdenek élni, úgy ahogy minden kisvárosban, — és minden porcikáján a földnek — élni szoktak az emberek. Történetükben nincs tanulság, még a Rendező, aki igazgatja, behívja őket a színpadra vagy kitessékeli onnan a felesleges figurákat, még az sem kommentál, az is csak mesél. Ő mondja el az összekötő szöveget, ő az élet mindennapjainak tartó-anyaga, — félig az emlékezet, félig a rendező szándék. Félig egy belső folyamat, félig minden dolgok Rendezője, — Isten. Eleinte idegenkedve figyeljük ezt a sok, jelentéktelen szürkeséget, aztán észrevesszük, hogy a darabnak forró belső árama van. Ahogy a két nyárs-polgári család élete elérkezik a temetőhöz, a másvilág földre rögzített jelképéhez, egyszerre szorongató líraiság csap ki a színpadról. Rádöbbenünk arra, hogy mindaz, amit az első két felvonásban láttunk, semmiség volt, értelmetlen és céltalan, — az értelem és a cél itt kezdődik, a „messzi tartományban“, a halálban. Itt kap fényt mindennap, itt válik ünneppé az a keserves és megalázó folyamat, amit életnek nevezünk. Wilder itt se mond bölcsességeket, — ahogy az egész darabban alig akad jó vagy bölcs mondas, tetszetős aforizma, — egyszerűen a szívünkbe markol, elvisz a másvilágra és ráébreszt arra, hogy iszonyú élni. S ezeknek a kisvárosi hétköznapioknak lírátlan líraisága itt lesz mindennél erősebb és megbékéltetőbb költészetté. A *Vígszínház* a kelléknélküli színpadon teljes realizmussal játszatja a darabot. *Hegedűs Tibor* rendezése fokozatosan

porlasztja szét a realizmust és a befejező temető-jelenetben valóságos lírai verssé emeli. *Somlay Artúr*nak kevésbé hálás szerep jutott, ha egyáltalán szerepnek lehet mondani a Rendezőt: főlényes intelligenciája egy nagy színészi és emberi egyéniség fényével ragyogja be a szürke, látszólag fénytelen, de mélyen kettős értelmű mondatokat. *Fényes Aliz* játssza a fiatal leányt, aki a darab végén meghal és elérkezik a túlvilágra. Kitérő, kiemelkedő színészi alakítás: valóságos varázslattal tudja elhitetni a figurát, az ábrázolt különböző életkorokat. Az utolsó felvonásban lélekkel szellemülve formálja meg a fiatal halottat. Amióta színpadon látjuk, ez a legjobb és legtehetségesebb munkája. Nagyon jó a fiatal *Pákozdy Ferenc*, rendkívül érzékeny tehetség. A kisebb szereplők, — *Orsolya Erzsébet*, *Sitkey Irén*, *Vértess Lajos*, *Kömüves Sándor* — jellemzetes, gondosan megformált figurákat hoznak a színpadra.

*

A színpadnak sokféle feladata van. Ha egy író csak szórakoztatni akar, — s azt izlésesen teszi, — betölt egy szükséges, de nem túlságosan előkelő hivatást. Efféle értékei vannak *Manfried Rössner* német szerző habkönnyű, már-már comedia dell'arte-szerű bohóságának, az „*I. Anna és III. Károly*“ -nak. Nincs ebben a vígjátékban semmi mondanivaló, de van benne egy jó adag szív, kedélyesség, kedvesség. Olyan az egész, mint a barokk olasz színpadok canava-ja: vázlat, amit a színész tehetséges és elmés játékkal színesen, ügyesen, mutatósan és főleg mulatságosan tud kitölteni. A *Madách Színház* két jó színészt talált a darabhoz. Mindkettőben jelentős színészi intelligencia van. *Várkonyi Zoltán* megmutatja, hogy mindenhez ért, amit életkora kezei között meg tud valósítani. Itt kedvesnek, gyámoltalannak, viccesnek kellett lennie és jó helyzeteket kellett teremtenie partnere, *Szelezky Zita* számára. És meg is tette, amit tehetett. *Szelezky Zita* hájos volt, kedvesen és érzelmesen beszélt, teleaggatta a kis semmiséget finom, apró ötletekkel. Tehetséges színpadi kettős csinált a jelentéktelen bohóságából kellemes, színészi részében pedig jó estét.

*

„*A pénz nem boldogít*“, — a legújabb

Vaszary-vígjáték címe és tartalma. A pénz nem boldogít, fontos a szív, fontos a szerelem, fontos a kedély. Ha ebből a háromból bőven van valakinek, még az se baj, ha a pénzből is kijut. Ezt az egyszerű, — s eléggé öreg — igazságot nem túlságosan színvonalosan, de kedvesen, mértéktartó komédiázással bizonyítja be a vígjáték. *Vaszary János* nem nagyon finnyás, ha a témák közt kell válogatnia. De van egy erénye, ami magasra emeli a szórakoztató vígjátékírók fölé: kerek és jól ábrázolt figurákat teremt, ügyesen keveri a nem túlságosan vadonatúj bizonyalmakat, pergő és elmés a dialógus-szövege Új darabja tele van remniscenciákkal, van benne egy kis

Scampolo, egy kis Pygmalion, egy kis Éjjeli menedékhely, — de a koktél, amit belőlük összeráz, — ha nem is túlzottan szesztartalmú — eléggé élvezetes. Az *Andrássy Színház* színészei talán mást se tudnának már játszani, mint Vaszaryt, annyira értik ennek a pesti életkép-fajtnak stílusát. *Muráti Lili* ezúttal mint tizenhatéves, tiszta lelkű, de nem éppen illedelmes szájú lápvirág rikatja és neveteti meg a közönséget. Többre nincs alkalmá. De ugyanez a feladata *Vaszary Piroská*nak, *Csontos Gyulán*ak is. A többiek elegánsak, frissek, kedvesek. Az egyetlen *Dénes György*nek jutott több: inasfiguráját egyéni színekkel és ötletekkel módja volt jellemezni.

E L V E K É S M Ű V E K

SCHÜTZ ANTAL: *Életem*. Emlékezések. Budapest, Szent István Társulat, é. n. 8° 294 l. Isten embere, ki egyben a Szent Ige tudósa, pontosan a férfikor kritikus esztendejében intő jelet kap, hogy egy időre abba kell hagynia az igazságot kereső elmélyült munkáját. De az addig lázasan dolgozó elme, az isteni szépség fáradhatatlan csodálója még a pihenés idejét sem tudja tétlen semmittevésben eltölteni. Alig épül fel a súlyos betegségből, melyben a halál szele is megérinti, az agya máris dolgozni kezd. A nagy igazságokra való eszmélkedésre még fáradt, de már emlékezni tud. Hogyan jutottam el ideig? — kérdi mintegy magától és a kérdés nyomán feltárul egy nagyvonalú élet s kibontakozik egy megragadó pályamenet.

Meglepően érdekes emberi dokumentum Schütz Antal életének története. Regény — a bámulatbaejtés és az elbűvölés kétes eszközei nélkül. Hőse a temesmegyei sváb fiú, aki derekas küzdelmek árán annyira megtanul magyarul, hogy ennek a különös szépségű, titkos zengésű nyelvnek művésztévé válik. S a nyelvnek magasabb birtokában a lelke, a szellem is tökéletesen idomul a földhöz, a környezethez, a magyar néphez s mint szerzetestanár a gimnáziumban, a piarista teológián, a budapesti egyetemen a megszerzett és egészen magáévá tett nemzeti lelket buzgalmával tanítja az ifjú nem-

zedékek hosszú sorát a legfőbb igazságra. Jóka csapongó képzelete szerint való regényhős az emlékező Schütz Antal, az asszimiláció klasszikus példája, akit azonban nem annyira a magyar föld varázsa ejtett meg, mint inkább a magyar hang zenéje, a magyar szó bűvölete alakított át. Erről az átalakulásáról vall emlékezése során az író. A szerzeteshez, az európai-hírű tudóshoz illően érett alázatosság esendül ki vallomásának minden sorából. Őszinte ez az alázatosság és nyoma sincs benne az önámításnak, a nagyképűségnek. Ezért is becses ez a könyv; vallomásnak és emberi biznyságtételnek egyaránt figyelemreméltó.

Mert Schütz Antal úgy vall, amint a halál lehelletétől imént megborzongott s újra eszméltre ébredt lélek emlékezni tud, szépíjtetés és magyarázgatás nélkül. Sorra feltűnnek előtte a régi élmények. Emlék már valamennyi, az emlékező elme mégis olyan közel érzi magát hozzájuk, hogy ítélete, véleménye van mindegyikről. Mintha csak az imént élte volna át a tíz-húsz-harminc évvel ezelőtt lefolyt eseményeket, a légben szétfoszlottnak hitt párbeszédeket. S minthogy ily közvetlen közelről látja és éli emlékeit, a velük való földi vonatkozásai is közeli és csodálatosan emberiek. Az író tárgyilagos és hűvös, áradozó és elragadtatott, elfogult és megértő, higadtan latolgató és felgyúlt képzelet-

tel ítélkező — egyszóval ember, földi kapcsolatokkal, emberi párhuzamokkal. De tegyük mindjárt hozzá, az emlékező Schütz Antal nagy ember és nagy lélek. Mert csak az tud ilyen leplezetlen őszinteséggel vallani önmagáról, az emberekről és a dolgokról, akinek az Istennel szemben nincs már elszámolnivalója s aki kezdettől fogva magában hordja a nagyság erejét.

Minél erősebb a lélek, annál őszintébb a vallomása. Az is erősödik általa, akit megérint az őszinteség áramlása. Szép könyv Schütz Antal életregénye, alázatra s őszinteségre serkentő olvasmány. Mindkettőre szükség van ma az élményeivel és emlékeivel hasztalanul bibelődő, tétova világnak.

Dénes Tibor.

BIRKÁS ENDRÉ: LEVELEK OROSZSZÁGBÓL. (*Szent István Társulat.*) A kötet Birkásnak azokat a leveleit gyűjti egybe kikerekítve, amelyek annak idején folyóiratok hasábjain az élmény frissességével adtak izelítőt a magyar hadsereg oroszországi életéről. A gyűjtemény mindenekelött dokumentum értékű: a háborús helyzetek hajszálpontos lelki rajza, a behívás individuális lélektanától a kollektív frontélet drámáján és a szabadság élményein keresztül egészen a visszatérés feloldásáig. Az irodalmi kritikusként azonban megvan az a rossz szokása, hogy minden könyvben az íróat keresi. S ez benne lappang Birkásban is. Aszketikus író: egyszerűen, pontosan közli a tényeket, s realista, szinte fanyar józansággal mond le minden hatásvadázatról, lírizálásról, filozófálásról, pszichologizálásról, — sőt a stílus díszeről is, nem egyszer egészen a színtelenség fokáig. Viszont éppen ezekben a katonásan tárgyilagos (noha nyelvtani szempontból nem mindig hibátlan) mondatokban rejlik írásainak sajátosan egyéni íze, vagy ha tetszik: írói modorossága. A modorosság e változatának stíliomantikában tobzódo mai irodalmunkban megvan a maga értéke. Az átélt történelmi napokból nem az újságírósan patetikus szenzációkat, hanem a tiszta emberséget és az alkalomszerűen kollektív élet egyéni villanásait szűri ki. „Írói” szemléletét éppen azzal árulja el, hogy nincs különbség előtte kis dolog és nagy csemény kö-

zött: amit észrevesz és átél, szükségtelenül is érdemes a feldolgozásra. Közben mintha az arcizma sem rándulna meg. Rejtett félmondatok, a helyenként felfénylő nyugodt derű és az utolsó fejezetek mégis arra vallanak, hogy a rendületlen, hősi nyugalom mély és rokonszenves emberséget takar. S mit mondjunk a naplószerkesztőben lappangó íróról? Az írói látás és feldolgozóképeség már megvan benne: most már csak a stílus kell hozzáadásolnia. Néhány fejezet — például a „Téli előjáték” című — már így is a kész íróat mutatja.

Makay Gusztáv

RÁBA GYÖRGY: AZ ÚR VADÁSZATA. (*Hungária.*) Angyalok és csillogok költőjeként jelentkezik első verseskötetével a legújabb nemzedék poétája. Az ifjúkor nagy főfedezőútjának elején nyílik rá szeme a körülötte hullámzó jelenségekre — de túlnéz rajtuk. A felhőkbe pillant, szelekkel társalog, csillagot küld „vén pókhálós palackban” a kedvesnek — s harcrakel valamivel, az csak mesebeli szörnyeteg lehet Artus király udvarában. A való világ tárgyait saját mítosz-teremtő, vagy alakító fantáziájába burkolja s csak a kor nagy álommenedékében, a természetben oldódik föl.

*„Röpülök zúgó patakokkal,
szárnyas szelekkel ballagok,
vívódom havas angyalokkal
s ha fáklyát lobbant már a hajnal,
szelíd szemedről álmodok.”*

De ezek a szelíd szemek sem tárgyiasulnak sohasem: valami lebegő, halvány ködben elmerült világ a költőé. S mégis, így, ahogy van, vonzó és nemes líra ez. Eredetisége, saját hangulata és atmoszférája van. Konturokat ad, éles határokat alig. Intonációi a biztos verskezelésen túl az élmény, a hangulati értékek megvalósításáról, közölni-tudásáról tanúskodnak.

Fiatalköltővel állunk szemben, még nincsenek határai s inkább pillanatnyi, mint meghatározott világképet villant meg előttünk. Ami kész és érett benne, mondanivalójának egyéni módja, szemlélete, invenciózus, szépfordulási nyelve s közléte. Gyöngé vers alig akad a kötetben — s az is jó mesterről, József Attiláról vall, korántsem

szolgailag! De nyolc-tíz olyan darabot találunk Rába György harminc verse közt, ami befejezett költségek is becsületére válnék. Ezeknek a verseknek biztos, áradó lendülete a tiszta irodalmi eszményt hirdeti. (Egy vén kovácshoz, Angyalok honfoglalása, Pásztorének stb.)

Tizenkilenc éves korban újat adni, önmagában a legszebb dícséret. S bőven menti az itt-ott elhalványuló sorokat, a néha pontatlan, keretükön túlfutó képeket. S hibái is azt a spontán költői kifejezéseket példazzák, mely az iga, ihletett művész sajátja.

„Az Úr vadászata“ új költőt avat, becsületos, tisztaszándékú poétát — új reménységet s előre nem is sejthető kibontakozást ígér.

Vidor Miklós

KERÉK MIHÁLY: A FÖLDREFORM ÚTJA. (*Magyar Élet kiadása.*) A magyar földkérdés elodázhatatlan politikai problémává vált, különösen olyan időben éleződik ki érvénye, amikor a nemzeti lét alapjairól esik szó. A múlt évtized szellemi mozgalmából Kerék Mihály nem kért szerepet magának: a különböző frontállásoktól függetlenül magát, kizárólag a kérdés szakszerű tárgyalásánál maradt. Az eltelt idő teljesen őt igazolta; az egykori földosztók ma kizárólag a szélsőséges politika hullámain sikkannak jól irányított vitorlákkal: Kerék Mihály megnyilatkozásának érvénye fokozódik az idő múlásával, javaslatai a megvalósulás felé haladnak. Legújabb könyvében felsorakoztatja azokat a közvetítő megoldásokat, melyek a földreform útját politikamentesen előkészíthetik. Hogy a szakszerűségnek mily döntő szerepe van a kérdés tárgyalásánál, az különösen ebből a tanulmányból világosodik ki leginkább. Nemcsak a birtokmegosztásból származó terméseredmények és termésmínőségek a döntő tényezők a földreform értelmezésénél, hanem a juttatás aránya és feltétele is olyan nélkülözhetetlen szempontok, mint amilyen lényeges a talaj ismerete a termésszervezés szempontjából.

Kerék Mihály részletes tervekkel, átgondolt javaslatokkal, termésmenetekkel szolgál olvasóinak, gazdasági üzemei érdemelnek különösebb figyelmet, azok nagy része megvalósítás alatt van és már komoly eredmények is mu-

tatkoznak. Szóval nemcsak az elmélet vonalán vezet olvasóit, hanem a kivitelezést is ellenőrizteti. A népfőiskolák korában szeretnénk Kerék oktatási terveit különösen az illetékesek figyelmébe ajánlani: a kiváló szerző, noha vázlatosan érinti a kérdést, mégis azok a fejezetei a legtanulságosabbak, melyekben a földhözjutás feltételeként az előzetes kiképzést szabja meg. Valóban elavult termelésünk módja, szokása. A földművelő parasztság makacs maradiságát az újfajta gazdálkodás kedvező eredményeivel lehet megtörni, kedvet kelteni az újítások iránt, bizalmat kelteni az elméleti oktatás fontossága iránt. Csak így remélhető, hogy az évtizedes mulasztások pótolhatók lesznek. A parasztság szellemi szintjének emelése könyvtárak, mintagazdaságok útján biztosra vehető.

A földreform első kettős útja Kerék Mihály szerint: kishaszonbérletek alakítása és szövetkezeti gazdaságok szervezése. Ezek megvalósításán múlik, hogy a földkérdést a szenvedélyek kikapcsolása nélkül tárgyalhassák és megoldhassák.

Paku Imre

ZOLNAI GYULA: ÉSZAKI LANT. (*Franklén-Társulat kiadása.*) Testvér-népünk, a finnek költőiből állított össze értékes, gazdag, hű és változatos antológiát Zolnai Gyula, a kiváló tudós, ki tudományos működése mellett, mint műfordító a szépirodalomban is ismertté tette nevét.

E kötetnyi fordításával jó verselőnek, gazdag, árnyalatos nyelvű költőnek bizonyul, ki tényleg hivatott arra, hogy a finnek jelentős líráját megismertesse a magyar olvasóközönséggel.

Nem értünk azonban egyet a fordítóval és nem látjuk azt az indokot, ami őt arra indította, hogy a versek áttünetésénél igen sok helyütt régies, mondhatni avult kifejezéseket és rimeket használ. Örömmel látjuk mégis ezt a kötetet, mert jelentős állomása a finn-magyar szellemi együttműködésnek s így bizvást számíthat a legnagyobb fokú népszerűségre.

Nagyban hozzájárult volna az amúgy is értékes kötet értékének a növeléséhez és a finn-magyar szellemi kapcsolat még szorosabbá tételéhez, ha csak pár sorban is bemutatva volna a kötetben lévő költőket.

Cs. Sz. L.

Csak az előfizetési díjak idején való
beküldése biztosíthatja lapunk ed-
digi árát. Olvasóink az előfizetési
díjakat bianco csekken is befizet-
hetik a 20.668. sz. postatakarék-
számlánkra.

A FIATALKATOLIKUS NEMZEDÉK LAPJA AZ

ÚJ ÉLET

KATOLIKUS SZOCIÁLIS ÉS VILÁGNÉZETI HETI SZEMLE

SZERKESZTI: ANDRÁS KÁROLY
FELELŐS SZERK.: SINKÓ FERENC

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, Mikszáth Kálmán-tér 4.

ÉVI ELŐFIZETÉSI DÍJ 18.— PENGÓ

A VIGILIA újabb könyvei

Thornton Wilder:

Sorsom az ég

„A mi kis városunk“ nagyszerű szerző-
jének új szatirikus regénye P 13.60

Az IFJÚSÁG KLASSZIKUSAI sorozatból

Cervantes:

Don Quijote

Mándy Iván átdolgozásában,
Győry Miklós rajzaival P 15.80

Mark Twain:

Koldus és királyfi

Mándy Iván átdolgozásában,
Korcsmáros Pál rajzaival P 15.80

Húsvétra előkészületben:

H. E. Beecher Stowe:

Tamás bácsi kunyhója

Mándy Iván átdolgozása kb P 16.—

Georges James:

Robin Hood

Mándy Iván átdolgozása kb P 16.—

C. P. Rodocanachi:

A trójai faló

Karrier-regény. Sir Basil Zaharoff útja
Pyreus lebujaiból a világhatalomig. —
A háborúk előkészítésének félelmetes
műhelytitkai. kb P 18.—